Postgrau en Economia Social i Solidària

Treball final (TFP)

Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

Curs 2018-19

Universitat Autònoma de Barcelona

La **dimensió ecològica** de l'Economia Social i Solidària

Situació actual i reptes per a la transició ecològica

Eva Vilaseca Corominas

15.07.2019, Barcelona

índex

0. Introducció *(pàg. 3)*

1. Crisis ecosocial, col·lapse i transició ecològica *(pàg. 4)*
- 1.1 El desbordament dels límits planetaris *(pàg. 4)*
- 1.2 Caminar cap un nou paradigma: la transició ecològica *(pàg. 7)*
- 1.3 Propostes per a l'acció i sectors estratègics per a la transició *(pàg. 9)*

2. La Dimensió ecològica en l'Economia Social i Solidària *(pàg. 10)*

3. Situació actual: la dimensió ecològica de l'Economia Social i Solidària a Catalunya en el marc de la transició ecològica *(pàg. 14)*
- 3.1 Metodología *(pàg. 14)*
- 3.2 La dimensió ecològica de l'ESS en dades *(pàg. 17)*
- 3.3 Sectors estratègics per a la transició *(pàg. 23)*

4. Algunes propostes per l'enfortiment de la dimensió ecològica de l'ESS *(pàg. 34)*

5. Bibliografia *(pàg. 37)*

0. Introducció

Segons l'últim informe de l'*Intergovernmental Panel on Climate Change* - IPCC[1] només tenim 11 anys per aturar el desastre climàtic. Per tal de limitar la temperatura mitjana mundial a +1,5oC i evitar així els pitjors escenaris, cal reduir un 45% les emissions de CO2 per a l'any 2030 respecte dels nivells de 2010. Aquesta reducció ha d'arribar al 100% per a l'any 2050 (IPCC, 2018).

Davant aquesta situació d'emergència climàtica cal accelerar i intensificar les accions que ja estan en marxa cap una societat postcarboni. Accions que mitiguin el canvi climàtic i alhora serveixin per adaptar-se als canvis ja desencadenats, augmentant la resiliència en tots els nivells d'organització social i promovent el procés de transició ecològica (Moviment per la Justícia Climàtica, 2018).

Aquestes accions han de ser impulsades a diferents nivells per múltiples agents, que prenguin lideratge de forma valenta, determinada i coordinada. En aquest context, considerem que és necessari que l'Economia Social i Solidària (ESS) hi prengui protagonisme. Es tracta de que lideri processos de transició cap a models socioeconòmics basats en la vida, que no siguin únicament sostenibles sinó també equitatius i justos. Per a tot això, **necessitem una economia social i solidària que integri, més enllà de les intencionalitats, tant la dimensió ecològica com la feminista.**

Aquest estudi, vol ser una primera aproximació a la dimensió ecològica de l'Economia Social i Solidària (ESS), en concret té com a objectiu general:

> **Visibilitzar i analitzar l'estat actual de la dimensió ecològica de l'Economia Social i Solidària de Catalunya en el marc de la transició ecològica.**

En concret realitza un anàlisis de les entitats de l'ESS que tenen com a missió i activitat central la sostenibilitat ambiental dins d'un altre paradigma econòmic i aprofundiza en els sectors estratègics per a la transició ecològica visibilitzant algunes experiències referents. Finalment es formulen propostes per d'enfortiment de la dimensió ecològica de l'ESS.

1. El Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), és un organisme internacional que depèn de les Nacions Unides, encarregat d'avaluar el coneixement científic relatiu al canvi climàtic. El IPCC emet avaluacions periòdiques sobre la base científica del canvi climàtic, les seves repercussions i futurs riscos, així com les opcions que existeixen per adaptar-se al mateix i mitigar-ne els efectes.

1. Crisis ecosocial, col·lapse i transició ecològica

1.1 El desbordament dels límits planetaris

Estem afrontant un moment històric de crisi global, emergència climàtica i col·lapse civilitzatori, consecuencia del creixement econòmic permanent associat a l'explotació ilimitada dels recursos en un planeta limitat i finit. Aquesta situació ens ha portat cap a un canvi de cicle històric, que ha sigut nomenat per alguns experts, com el Nobel P. P. Crutzen el 2000: l'era de l'antropocé.

Aquesta nova era es caracteritza perquè les activitats humanes estan estretament lligades i influeixen directament als sistemes naturals globals. Científics, defineixen el fenomen anomenat "la Gran Acceleració" com el moment que marca l'inici d'aquesta nova era (Steffen, 2015). Per entendre-ho observem la figura 1 que ens mostra les taxes de canvi creixents en l'activitat humana des de l'inici de la revolució industrial. Clarament la dècada de 1950 marca una explosió de creixement: la Gran Acceleració. Després d'aquest període les activitats humanes (gràfics de l'esquerra) van començar a interferir significativament amb el sistema de suport de la vida de la terra (gràfics de la dreta)

Figura 1.
La Gran Acceleració. Font: Informe Planeta Vivo, 2018

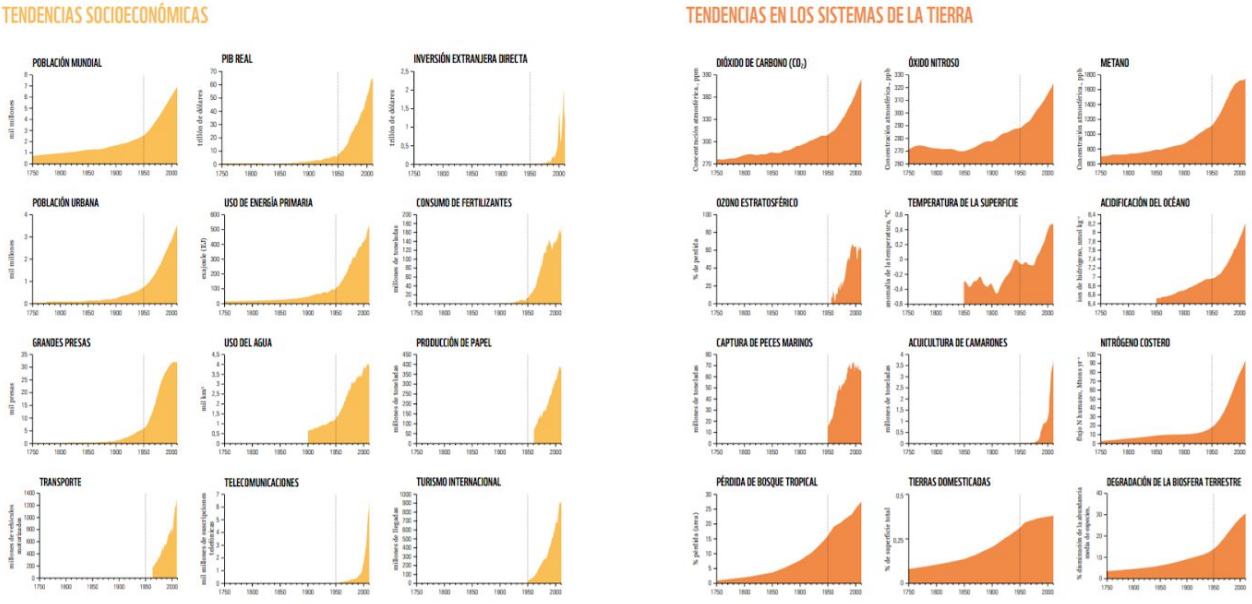

Ens trobem doncs, en un període de profundes transformacions que venen desencadenades per el desbordament global dels límits planetaris: L'alteració dels ecosistemes i cicles vitals de la biosfera ha adquirit una dimensió creixent i global que desborda els seus límits de capacitat de càrrega i genera alteracions que estan posant en perill les bases naturals que sustenten les condicions de la vida actuals de la Terra (Prats, Herrero & Torrejo, 2017).

Aquest “xoc” entre desenvolupament humà i la biosfera, ha generat efectes desestabilitzadors que ens porten a definició del estat actual per alguns autors com a Colapse: un procés irreversible que provoca la disminució de la complexitat i la desestabilització social (Taibo, 2019).

Per aprofundir en aquesta situació podem recolzar-nos amb els indicadors de la petjada ecològica, la biocapacitat i la extralimitació ecològica que ens serveixen per mesurar l’impacte, capacitat de càrrega i el balanç ecològic.

> *La petjada ecològica (PE) estima les hectàrees globals necessàries per proporcionar els recursos utilitzats i absorbir els residus i gasos d’efecte hivernacle induïts. La biocapacitat (BC) considera les capacitats de càrrega del territori per assimilar aquests impactes. Quan la petjada ecològica és més alta que la biocapacitat es produeix el dèficit ecològic (DE)=PE/BC), que a nivell global representa el nombre de planetes necessaris per compensar la petjada ecològica per l'espècie humana (Prats, 2019)*

Segons l’informe *Planeta Vivo 2010* (WWF, 2010), necessitaríem 1,5 planetes com la terra per poder compensar l’excés d’impacte produït per l’activitat humana. La petjada ecològica és molt desigual segons les societats, països i estils de vida. Per exemple: la petjada d’Estats Units equival a 4,5 planetes, en canvi l'Índia té una petjada de 0,5 , la meitat de la biocapacitat del planeta .

Pel que fa als límits planetaris: a l’informe *Planetary Boundaries* de (Rocksrom et al., 2009) de la Universitat d'Estocolm i d’altres científics internacionals, identifica set limits planetaris al voltant de l’estabilitat de set cicles bio-geofísics. Segons l’informe, només un es manté en situació segura (ozó estratosfèric), tres evolucionen insatisfactòriament (aigua dolça, acidificació dels oceans i límits del sol) i tres ja han desbordat els límits establerts (biodiversitat, canvi climàtic i nitrogen/fòsfor).

Figura 2.

L’Espai Segur i Just per a la Humanitat Font: “Definir un espacio seguro y justo para la humanidad”, Informe anual Worldwatch Institute 2013

En base aquests límits planetaris, que estableixen un “sostre ecològic” més enllà del qual la societat no pot desenvolupar-se. Kate Raworth (2013) proposa també un “sol/base social” que consisteix en el mínim de recursos materials i energètics que una societat necessita per sostenir la vida. I planteja “l’Espai segur i just per la humanitat”, que apunta la necessitat d’assolir un estadi comú entre un “sol/base” social conformat per els drets humans universals i un “sostre” configurats per els límits ecològics del planeta. Veure Figura 2.

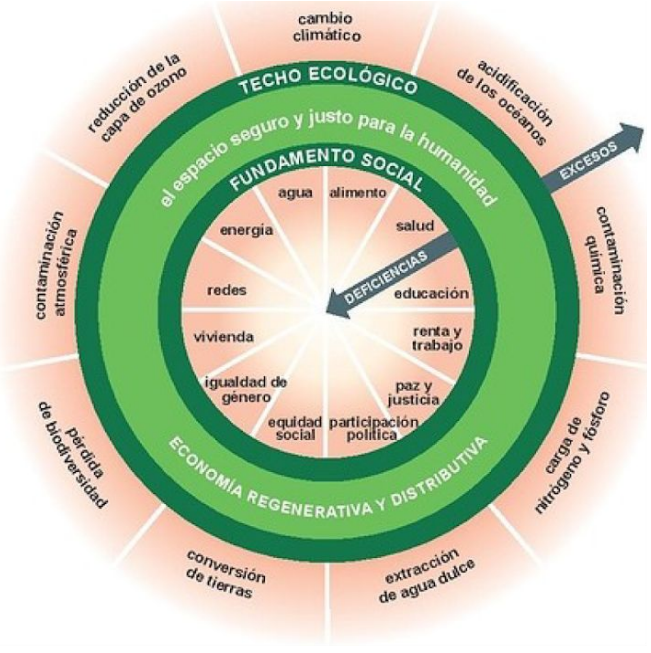

A quina distància estem per assolir l'Espai segur i just per la humanitat? Ens ho mostra l'informe de la Universitat de Leeds (Regne Unit) *A good life for all within planetary boundaries* (2018): L'estudi col·loca sobre dos eixos a 150 països: el vertical fa referència al grau que es disfruten els 11 factors de benestar (segons l'Agenda 2030 de la ONU) i en horitzontal (de 0 a 7) la transgressió dels 7 límits identificats en el *Planetary Boundaries.* El gràfic 1 constata que les lògiques socioeconòmiques vigents estan lluny de poder fer coincidir el compliment dels estàndards de vida que la societat considera desitjables i a l'hora preservar els sistemes vitals de la biosfera. Observem un gran buit a l'Espai Segur i Just per a la Humanitat (ESH), el punt que hi hauria un balanç entre benestar i ecologia. El país que s'aproxima més en complir els dos criteris és Vietnam. Per altra banda, el gràfic també mostra la desigual responsabilitat entre països pel que fa el transbordament dels límits planetaris. Finalment el gràfic també dóna pistes sobre els fulls de ruta que han de traçar els diferents països per aproximar-se a la zona ESH, en el cas d'Espanya veiem que estarà condicionat a revertir el gran dèficit ecològic (Casadevante, Moran & Prats, 2018).

Gràfic 1.

Espai Segur i Just per la Humanitat per països.. Font: *A good life for all within planetary boundaries* (2018) Universitat de Leeds

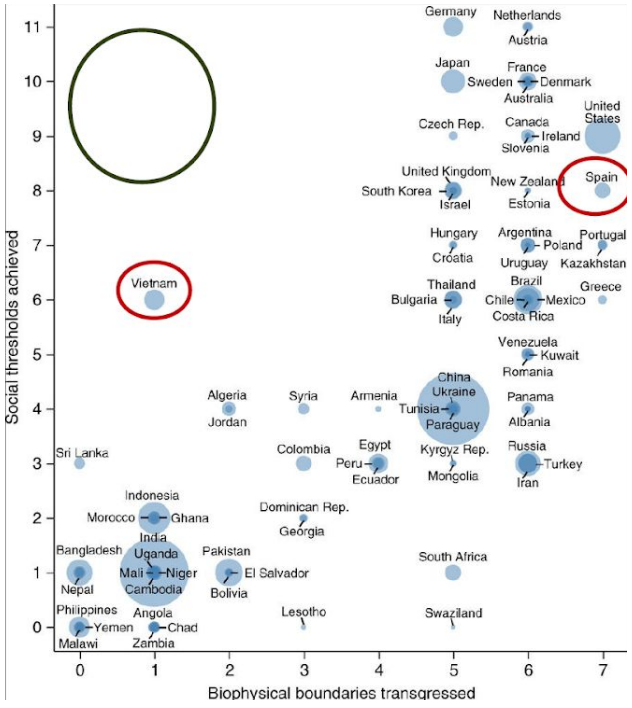

Tots els estudis apunten que està en risc el deteriorament de sistemes ambientals i climàtics que sustenten la vida actual en el planeta. Les solucions requereixen transformacions integrals que afectin a qüestions estructurals dels models socioeconòmics culturals vigents. Els plaços de temps per realitzar aquestes actuacions son tant curts i les incercies del passat son tant grans que hi ha certs dubtes sobre si encara som a temps d'evitar alteracions abruptes i irreversibles que podrien afectar catestròficament al clima, als cicles i las ecosistemes que sostenen la nostra civilització. (Prats, 2017). Per tant és més que urgent iniciar la transició ecològica cap un nou paradigma i societat postcarboni.

1.2 Caminar cap un nou paradigma: la transició ecològica

La transició ecològica és un llarg procés (no lineal) de canvis profunds i integrals del nostre sistema socioeconòmic, cultural i polític, cap a un estadi dins dels límits planetaris i que sustenti la vida de la humanitat, és a dir, l'espai segur i just per a la humanitat, definit per K.Raworth (veure Figura 2).

Aquest nou paradigma requereix assumir una serie de principis, re-sigicacions i accions que han anat definint diferents pensadors i científics (Prats 2017):

- Desenvolupar sistemes de convivència i benestar en base el concepte del **Bon Viure** i que aquest sigui universalitzable.

- Crear altres formes de producció i consum sota el **principi de la suficiència** que permeti preservar els cicles vitals i que siguin compatibles amb la biocapacitat.

- Apostar per sistemes d'**energies renovables** i la ecoeficiència.

- Tancar el cicles de materials en els processos productius apostant per l'economia circular.

- Aplicar el **principi de la precaució**, per tal d'evitar la posada en circulació de processos i productes bio-físics-químics sense suficient coneixement dels potencials riscos que comporten.

- La **re-distribució equitativa** tant de la riquesa com dels treballs per generar-la (productius i reproductius).

- La **biomímesis resilient**, és a dir, integrar els sistemes humans amb els naturals i les seus bioritmes.

- Implementar una **gestió integrada** i ecosistèmica dels sistemes de vida (oceans, boscos...) incluïnt el sistemes humans (pobles, ciutats..).

- Caminar cap una societat mundial oberta, multinivell i basada en la **proximitat espacial dels cicles de producció /consum** i en la democracia local/regional.

- Desenvolupar models de governança i un marc jurídic/polític coherents amb la coevolució entre societat i natura.

- Funcionar a través d'una nova **economia transformadora** que estigui al servei de les necessitats socials prioritàries en termes de suficiència, i que sigui respectuosa amb els sistemes naturals, alimentada per energies renovables i processos circulars.

1.3 Propostes per a l'acció i sectors estratègics per a la transició

Els agents per posar en marxa totes les accions i principis que implica el procés de transció son mutliples, i segons el tipus d'estratègia de canvi a seguir pot tenir més o menys rellevància el de les institucions, les organitzacions socials i/o la ciutadania.

A continuació, es presenten quatre propostes d'estratègies i accions de canvi plantejades, tant per institucions com per moviments socials, en diferents escales.

La Metròpolis de Barcelona cap a la Justícia Climàtica - mesures per afrontar l'emergència climàtica (Moviment per la Justícia Climàtica, 2018) - Recull de propostes elaborades conjuntament per un ventall d'actors dirigides tant a les administracions públiques com a la societat. Les propostes es centren en el territori metropolità de Barcelona a causa de la responsabilitat central de les ciutats en la crisi climàtica, el qual no impedeix que moltes d'aquestes mesures siguin extrapolables a altres municipis de Catalunya.

Pla Clima 2018-30 (Ajuntament de Barcelona, 2018), compila les estratègies i accions ja existents i en planifica de noves a fi d'aconseguir els objectius marcats en el Compromís de Barcelona pel Clima, en què es compromet a reduir les emissions de gasos d'efecte hivernacle un 40% al 2030 en relació al 2005 i augmentar 1,6km2 de verd urbà com a mesura d'adaptació. A més el Pla Clima, dona resposta al compromís que la ciutat ha adquirit amb la signatura del Pacte d'alcaldes per l'energia i el clima (2017). Treballa en quatre eixos estratègics: Mitigació, Adaptació i resiliència, Justícia Climàtica, Impuls a l'acció ciutadana. Es tracta de 18 línies d'acció (L.A) que es concreten amb 242 mesures.

Llei Catalana del Canvi Climàtic (LLEI 16/2017, de l'1 d'agost, del canvi climàtic) Adopta les bases derivades de la legislació comunitària europea i té com a finalitats: reduir les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle i la vulnerabilitat als impactes del canvi climàtic, afavorir la transició cap a una economia neutra en emissions de gasos amb efecte d'hivernacle, competitiva, innovadora i eficient en l'ús de recursos.
Defineix polítiques sectorials (capítol III) a partir d'una definició de sectors estratègics pel que fa a sectors susceptibles a generar emissions de gasos amb efecte d'hivernacle i sectors vulnerables al canvi climàtic.

Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), l'Agenda 2030 de Desenvolupament Sostenible, Aprovada el 2015 per l'Assamblea de Nacions Unides, configura un full de ruta d'actuació per a assolir un objectiu comú: el desenvolupament mundial sostenible.
Es tracta d'una agenda integral i multidimensional —referida a les tres dimensions del desenvolupament sostenible (l'econòmica, la social i l'ambiental)— i d'aplicació universal, i es desplega mitjançant un sistema de 17 objectius de desenvolupament sostenible, a través dels quals es proposa abordar els grans reptes globals, des de la lluita contra la pobresa o el canvi climàtic fins a l'educació, la salut, la igualtat de gènere,

la pau o les ciutats sostenibles. Cada ODS inclou diferents metes (en total 169) que contribueixen al compliment de l'objectiu.

Arrel d'aquestes estratègies proposades i del principis per la transició, plantegem una proposta de **8 sectors estratègics** que considerem clau per la transició ecològica i que seran analitzats posteriorment des de la perspectiva de l'Economia Social i Solidària a Catalunya.

Hi ha un sector estratègic, de caràcter reproductiu, que també és clau per el procés de transició, el sector de les cures, pero en aquest estudi, no hi posem la mirada ja que ens centrem purament en indicadors ambientals. En la següent taula 1, relacionem la proposta de sectors estratègics amb les polítiques públiques i propostes de moviments socials mencionades.

Taula 1.
Sectors estratègics per a la transició ecològica. Font: Elaboració propia.

(JC) La metròpolis de Barcelona cap a la Justícia Climàtica: Mesures / **(PC) Pla Clima, Ajuntament de Barcelona:** Línies d'acció
(CC) Llei Catalana Canvi Climàtic: Articles en referència a sectors estratègics
(ODS) Objectius de Desenvolupament Sostenible : Objectius

Sectors estratègics	**Importància** estratègica	**Propostes** polítiques i socials
1. **Energia**	Sector estratègic per el necessari canvi de model energètic fòssil i oligopolic, cap a un de renovable i basats en sistemes descentralitzats i en la sobirania energètica.	(JC): Sobirania energètica (PC): L.A. 2: Sense Talls - drets energètics / L.A.9. Renovables en l'espai públic (CC): Art. 19: Energia (ODS):Obj. 7: Energía
2. **Mobilitat i Transport Sostenible**	Principal activitat consumidora de combustibles fòssils i emsiora de GEH. Responsable del 20% de les emissions globals de CO2. Serà essencial un altre model de transport.	(JC): Mobilitat sostenible (PC): L.A.10: Moure'ns bé (CC): - (ODS): Obj.11: Ciutats i comunitats sostenibles
3. **Aigua**	L'aigua és font de vida i és un dret humà, condició bàsica per assolir la dignitat dels pobles i les persones. Un dels elements naturals que més patirà el canvi climàtic.	(JC): Nova cultura de l'aigua (PC): L.A.8: Ni una gota perduda - Tancar el cicle de l'aigua (CC): Art.16: Aigua (ODS): Obj. 6: Aigua i sanejament
4. **Biodiversitat i conservació**	Els ecosistemes constitueixen la base material sobre la que es sustenta la vida humana. Son font d'energia renovable, aliment, i sumider d'emissions atmosfèriques i altres residus.	(JC): Biodiversitat i paisatge vius (PC): L.A.15: Molt més verd / Obj.11: Conservar el mar / (CC): Art. 18: Boscos i gestió forestal / Art. 17: Biodiversitat (ODS): Obj. 14: Oceans / Obj.15: Vida dels ecosistemes terrestres
5. **Alimentació i agroecologia**	El conjunt del sistema alimentari industrial emet fins el 50% de les emissions de GEH globals. Necessària aposta per la agroecologia i sobirania alimentària.	(JC): Sobirania alimentària / Reducció d'aliments d'orígen animal (PC): L.A.15: Sobirania alimentària (CC): Art. 14. Agricultura i ramaderia (ODS): Obj.2: Fam i seguretat alimentarias
6. **Economia Circular i Sostenible**	Cal caminar cap al tancament dels cicles de producció i consum: producció neta i circular de béns durables i necessaris per el benestar suficient i sostenible.	(JC): Residu zero (PC): L.A.12: Cercle virtuós - economia verda i circular / L.A 14 Residu Zero (CC): Art.22: Residus / Art.20: Indústria, serveis i comerç (ODS): Obj.12: Producció i consum responsables
7. **Habitatge i ciutats**	Les ciutats tenen un paper més que rellevant en la lluita per el canvi climàtic. L'edificació representa avui el 40% del consum energètic mundial i un terç de les emissions de diòxid de carboni.	(JC): Arquitectura ecològica / Habitatge digna i dret a la ciutat (PC): L.A.4: Millora energètica dels edificis / L.A.5: Recuperar els terrats - serveis socioambientals/ L.A.6 :Planificar en clau climàtica - variable climàtica en la planificació urbana (CC): Art.27: Urbanisme i habitatge (ODS) Obj.11: Ciutats i comunitats sostenibles
8. **Cultura i educació**	És clau treballar entorn a una educació i una cultura per la sostenibilitat, que promogui canvis	(JC): Educació ecològica / Comunicació per la transició (PC): L.A.16: Acció cultural pel clima (CC): Art.26: Formació professional, universitats i recerca

	en el model de desenvolupament, en hàbits de consum, el feminisme i la participació.	(ODS): Obj.4: Educació

2. La dimensió ecològica en l'Economia Social i Solidària

Les relacions de cooperació entre espècies ha sigut
més determinants en l'evolució biològica que la competència
- Lynn Margulis

Més enllà de la responsabilitat que han d'assumir els representants polítics aplicant mesures ràpides, efectives i contundents per fer front a la situació d'emergència climàtica, la societat civil també hi té un paper rellevant. Per una banda cal seguir al carrer amb moviments socials fent pressió a les institucions públiques, participant quan sigui necessari i exercint com a observadors en el desenvolupament de les polítiques climàtiques i ambientals. Per altra banda, és necessari organitzar-se per crear alternatives per una societat post carboni. Alguns autors, com Fernando Prats (2017) o Yayo Herrero (2012) apunten l'**Economia Social i Solidària com una oportunitat per ocupar aquest espai necessari per el procés de transició ecològica.**

Però l'Economia Social i Solidària, a casa nostra, està orientada i preparada per assumir i liderar els processos de transició? La dimensió ecològica està suficientment integrada en les pràctiques i les activitats econòmiques de l'ESS?

Per començar a entrar en materia, primer definirem Economia Social i Solidària, per això citem la definició elaborada per la XES (Xarxa d'Economia Solidària) en la Proposta de Llei d'Economia Social i Solidària (2015),

> Economia Social i Solidària (ESS): conjunt d'iniciatives socioeconòmiques els membres de les quals, de forma associativa, cooperativa, col·lectiva o individual, creen, organitzen i desenvolupen democràticament i sense que necessàriament tinguin ànim de lucre, processos de producció, d'intercanvi, de gestió, distribució d'excedent, moneda, de consum i de finançament de béns i serveis per satisfer necessitats. Promovent relacions de solidaritat, cooperació, donació, reciprocitat i autogestió**; defensant els béns comuns naturals i** culturals i la transformació igualitària de l'economia i la societat; **amb la finalitat del bon viure i la sostenibilitat i la reproducció de la vida del conjunt de la població**

En l'Economia Social i Solidària, la dimensió ecològica, històricament és present tant en la gestió dels comuns naturals a Catalunya com en l'Economia Solidària que neix a Llatinoamerica, impulsada per classes populars molt lligades a l'agricultura i a béns naturals (comunitats camperoles, indígenes, etc). Però és a la dècada de 1960, a Europa, després d'una etapa en que l'ESS queda latent per l'auge dels feixismes europeus, quan irrumpeix amb força el moviment ecologista i feminista. Amb dos moviments proposen uns noves economies, que integra l'Economia Social i Solidària.

Avui trobem la dimensió ecològica integrada a l'ESS: **en el relat** projectat cap enfora que mostra una preocupació per lo ambiental; **com a valor** de moltes persones i organitzacions de l'ESS; **constitueix un eix** que defineix l'Economia Social i Solidària que el delimiten els indicadors ambientals de Pam a Pam i Balanç Social; i cada cop hi ha més organitzacions de l'ESS que tenen com a **activitat central** i missió l'ecologia i sostenibilitat.

Tot i així, a vegades aquesta presencia es queda en la intencionalitat. La dimensió ecològica encara no és suficientment rellevant i/o central com perquè les pràctiques de l'ESS se les situï automàticament i permanentment dins del paradigma de la sostenibilitat. Podríem dir, que l'Economia Social i Solidària si que empeny cap a processos de transició ecològica, però encara no suficient (Garcia, 2017).

Pel que fa el relat, trobem present la sostenibilitat com a principi o valor, pero no com a idea central o idea-força: Falta un relat més proactiu, i més alineat amb els moviments ecologistes actuals, que proposi l'ESS com instrument per a crear solucions davant els grans reptes ambientals en els quals en enfrontem i impulsar processos de transició ecològica.

A nivell de la integració de la dimensió ambiental dins de les organitzacions, els indicadors ens mostren que falta molt camí per recórrer. Ho podem observar els resultats del **Balanç Social**.

> **El Balanç Social** és una eina de rendició de comptes i mesura d'impacte social, ambiental i de bon govern. És una eina molt útil perquè les empreses i entitats puguin obtenir una auto-avaluació periòdica que fomenti la millora contínua del seu funcionament intern. A més, serveix per comunicar a la comunitat els valors de l'organització i, per tant, perquè la ciutadania i administracions les reconeguin com a entitats de l'ESS. A més pel que fa el sector de l'ESS permet obtenir d'una base estadística anual en relació als indicadors del balanç, cosa que permet anar configurant una comptabilitat (social i ambiental) agregada del sector a través de la publicació de l'informe de l'estat del Mercat Social
> Font: *Mercat Social, 2018*

Els resultats del Balanç Social dels últims anys, mostren que no hi ha una evolució positiva pel que fa els indicadors ambientals interns de les organitzacions, més aviat passa el contrari, s'intueix una disminució progressiva d'alguns d'aquests indicadors, així com també una disminució d'organitzacions que responen les qüestions dels criteris ambientals (Gràfic 2.). A tall d'exemple, per l'exercici 2013 el 90% i el 88% de les organitzacions van reportar el seu consum elèctric i d'aigua respectivament, mentre que pel darrer exercici aquests percentatges van baixar fins al 63% i 65%. També veiem que només el 48% de les organitzacions tenen contractada l'electricitat a proveïdores d'electricitat 100% renovable, o que tenim taxes de resposta de només un 15% en algunes preguntes (Taula 2).

Aquest fet es pot explicar: per una baixada de compliment dels indicadors, per una falta d'interès en lo ambiental o bé una mancança d'eines i coneixement per respondre les preguntes (que no son obligatòries), i/o perquè cada cop son més entitats (i més diverses) que responen el Balanç Social.

Gràfic 2.

Evolució del compliment de criteris ambientals 2013-2017 - Balanç Social. Font: *Informe Mercat Social* 2018 - XES

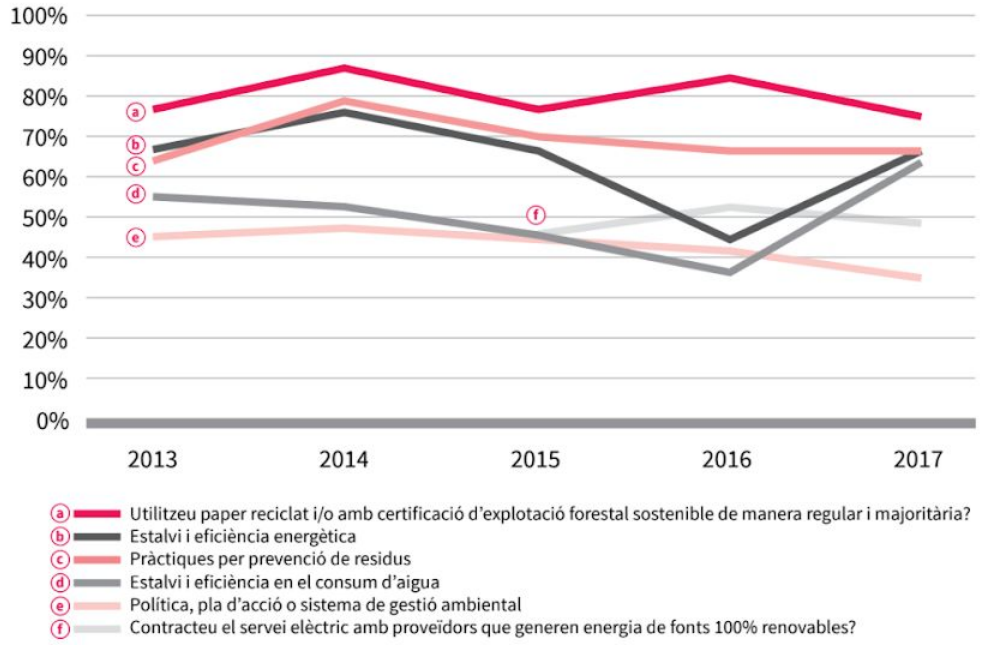

Taula 2.

Resposta dels criteris ambientals 2013-2016 - Balanç Social. Font: *Informe Mercat Social* 2016 - XES

Rellevància relativa de les respostes obtingudes, evolució 2013-16				
Indicador	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Consum electricitat	90%	76%	68%	63%
Consum gas	57%	48%	39%	15%
Consum aigua	88%	73%	69%	65%
Consum paper	99%	100%	85%	76%
Residus generats	33%	37%	42%	14%

En les conclusions de l'informe del Mercat Social 2018, amb dades agregades de Balanç Social i Pam a Pam, que fan referència al compromís ambiental s'exposa:

> "**Responsabilitat ambiental sense gaires avanços** Tot i reconèixer que existeix sensibilitat ambiental en l'ESS, la no evolució dels resultats respecte d'anys anterior mostra que no s'estan produint avenços en les pràctiques en els darrers anys (..)."

Tot plegat, ens mostra que encara falta bastant camí a recórrer per parlar d'una ESS que integri la dimensió ambiental. I que és necessari incrementar les bones pràctiques ambientals dins les

nostres organitzacions, és a dir, peermear de forma transversal la sostenibilitat a nivell intern, incorporant-la al funcionament i en la presa de decisions estratègiques, internalitzant-la en una visió de llarg termini.

Si considerem que la transició ecològica s'ha de realitzar a través d'una base sòlida i extensa d'iniciatives d'ESS (Suriñach, 2019), creiem rellevant identificar quines d'iniciatives d'ESS a catalunya ja hi estan treballant i de quina manera. A continuació aprofundirem en aquestes organitzacions de l'ESS, procurant realizar una primera aproximació, per identificar qui son, a quins sectors estratègics pertanyen, i característiques i experiències rellevants.

La comissió d'Ecologia de la XES

Les iniciatives de l'ESS que integren la dimensió ecològica en la seva activitat econòmica, recentment (el juny de 2018) s'han començat a organitzar, i han creat la Comissió d'Ecologia de la Xarxa d'Economia Solidària. Que té com a objectius principals:

- **Promoure la intercooperació** de les entitats de la XES, o de les que en puguin formar part, que tinguin en la seva missió assolir la sostenibilitat i el decreixement
- **Fer visible** la problemática socioambiental en el camp dels residus, mobilitat, energia, alimentació, canvi climàtic, turisme, etc. i promoure el consum responsable, l'educació socioambiental i la justícia ecosocial
- **Sensibilitzar a la resta d'organitzacions de la XE**S en el tema ambiental i potenciar-lo dins de l'ESS com a línia transversal
- **Generar discurs** davant les institucions de forma col·lectiva i plantejar solucions
- **Compartir experiències i generar solucions** a problemàtiques comunes i construir estratègies conjuntes.

Està constituïda per una vintena d'organitzacions que es reuneixen un cop al mes. Amb un any de recorregut ja han realitzat les següents accions:

- **Campanya Emergència Climàtica a la XES"** - orientada a que les organitzacions d'ESS omplin els indicadors ambientals del Balanç Social
- **Jornada d'Economia Socioambiental i Solidària - impulsem la transició ecològica des de l'ESS**. Que va tenir lloc el 14 de juny del 2019 i tenia per objectiu visibilitzar les experiències de l'ESS que estan treballant per la transició ecològica, així com així com promoure la intercooperació i posar a l'agenda de l'ESS la transició ecològica

Imatge: Jornada d'Economia Socioambiental i Solidària, 14 de juny de 2019 a la Lleialtat Santsenca (Barcelona)

3. Situació actual: la dimensió ecològica de l'Economia Social i Solidària a Catalunya en el marc de la transició ecològica

3.1 Metodologia

Per a l'anàlisi de les iniciatives ambientals d'Economia Social i Solidària (ESS) de Catalunya, s'ha pres com a referència principal el Pam a Pam, ja que es tracta de la base de dades d'iniciatives d'ESS més completa, amb quasi 800 iniciatives mapejades, a més incorpora una serie de criteris i indicadors per determinar que les iniciatives formen part de l'ESS. Tot i ser la base de dades de l'ESS més representativa existent, encara hi manquen moltes iniciatives, especialment les situades en entorns més rurals.

La base de dades s'ha completat amb altres iniciatives d'ESS que s'han obtingut del directori d'organitzacions sòcies de la Xarxa d'Economia Social i Solidària, i altres referenciades a estudis i a xarxes d'ESS. En total, s'ha treballat amb una mostra de **880 iniciatives.**

Dit això, el present estudi pretén ser una primera aproximació que pot convidar-nos a aprofundir en un segon estudi més exhaustiu i amb més profunditat amb bases de dades més àmplies.

El mapa de l'economia solidària: el Pam a Pam

El Pam a Pam és el mapa col·laboratiu de l'ESS a Catalunya. Neix el 2012 a Barcelona i el el 2014 se'n fa el llançament a tot el territori català. Proposa una metodologia participativa, on és la mateixa ciutadania qui alimenta el mapa, a través de formacions en ESS i entrevistes presencials a les iniciatives del territori. L'estiu de 2017, es va llançar una nova versió del qüestionari de criteris que filtra els punts que apareixen al mapa.

Actualment, la comunitat de Pam a Pam mostra més de 700 iniciatives d'ESS a Catalunya, molt diverses:de les més estrictament empresarials fins a les més comunitàries, passant per comerços de proximitat. Pam a Pam ha esdevingut una eina de construcció de mercat social ja que dóna visibilitat a les iniciatives d'ESS a Catalunya, facilita l'accés a la ciutadania i empreses a un consum i proveïments responsables, ofereix un procés de formació i activisme ciutadà, i promou l'articulació territorial. *(Mercat Social 2018).*

El qüestionari del pam a pam consta de 15 preguntes, que es corresponen amb 15 criteris, organitzats en tres blocs:

1/ Organització Interna: Democràcia interna (1) , Desenvolupament Personal (2), Perspectiva feminista (3), Condicions Laborals (4).

2/Impacte Social: Proveïdors (5), Intercooperació (6), Llicències Lliures (7), Transparència (8), Finances transformadores (9), Cohesió Social (10) , Transformació Social (11) i Arrelament Territorial (12)

3/Impacte Ambiental: Sostenibilitat Ambiental (13) , Gestió de Residus (14) i Consum Energètic (15).

Els 15 criteris són de caràcter qualitatiu i es defineixen d'acord amb la percepció subjectiva de la persona entrevistadora. Els resultats de cada criteri poden anar de 0 (no compliment) a 5 (excel·lència). Per tant, en total, el pam a pam treballa amb 75 indicadors. A part dels indicadors, pam a pam classifica les iniciatives en un total de 15 sectors i 100 subsectors

3.1.1 Indicadors *#ecoESS*

El present estudi preten detectar les experiències d'Economia Social i Solidària que tenen com a objecte i activitat econòmica principal l'ecologia i la sostenibilitat, i desenvolupen alternatives orientades a la transició ecològica. Aquestes experiències, a partir d'ara, les anomenarem: **ecoESS**. Es caracteritzen per complir les següents condicions:

1. Pertanyen a l'Economia Social i Solidària.

Per garantir que son de ESS considerarem les iniciatives:

- Mapejades per el Pam a Pam (90% de les iniciatives de l'estudi)
- Sòcies de la Xarxa d'Economia Solidària (XES)
- Altres estudis i xarxes d'ESS:
  - L'economia socioambiental i solidària com a eina de conservació i valoració dels serveis ambientals dels ecosistemes (Fundació ENT, 2019)
  - La transició les renovables. Cap a una energía social i solidària. (XES, 2019)
  - Entitats d'ESS socies del BiciHub.

2. Son una iniciativa ambiental.

L'objectiu i l'activitat principal de l'iniciativa està centrada en la l'ecologia i la sostenibilitat. Les detectarem a través dels:

- Indicadors ambientals del Pam a Pam del qüestionari antic (2014-17) i del qüestionari nou (2017-19).
- Sectors i subsectors específics directament relacionats amb l'eix ambiental.

Indicadors per la definició ecoESS			
Sostenibilitat ambiental	Quest. actual (2017)	critèri 13	**13.4** Treballen fent incidència política i/o fent divulgació sobre la reducció de l'impacte ambiental. **13.5** L'objectiu de la iniciativa és fer producció agroecològica o la pròpia iniciativa econòmica es basa en la reducció de l'impacte ambiental.
	Quest. antic (2014)	criteri 8	**8.5** La iniciativa fa producció ecològica o la pròpia iniciativa econòmica es basa en la reducció de l'impacte ambiental.
Gestió de residus	Quest. actual (2017)	criteri 14	**14.5** La gestió de residus per a la seva minimització és el centre de l'activitat, ja sigui mitjançant la reutilització , la reparació, el reaprofitament, el reciclatge, l'assessorament en la reducció i foment de l'economia circular
Consum energètic	Quest. actual (2017)	criteri 15	**15.5** La iniciativa produeix, inverteix i/o es basa en l'impuls de l'energia renovable o l'eficiència energètica.
	Quest. antic (2014)	criteri 10	**10.5** La iniciativa produeix energies renovables.
Sectors i subsectors específics EcoEss	Grups de consum agroecològics / Gestió de residus / Producció i comercialització d'energia renovable / Mobilitat i transport sostenible		

3.1.3 Eixos transversals: Criteris i Indicadors ESS

A l'estudi aprofundim en les iniciatives ecoESS a través de l'anàlisi d'alguns criteris/eixos transversals de l'Economia Social i Solidària claus per la transició ecològica.

Els anàlisis[2] dels eixos els realitzem a través dels criteris i indicadors de pam a pam del bloc organització interna i impacte social:

Indicadors per la definició dels Eixos Transversals ESS			
Gestió Democràtica	Quest. actual (2017)	criteri 1	1.5 Han fet un treball intern de reflexió sobre els lideratges i rols de poder que es donen entre les persones de la iniciativa per garantir que la presa de decisions és horitzontal i tothom hi participa de forma igualitaria.
	Quest. antic (2014)	criteri 14	14.5 La presa de decisions a la iniciativa és horizontal i totes les membres hi participen de forma igualitaria.
Perspectiva feminista	Quest. actual (2017)	criteri 3	3.4. Han realitzat un anàlisi de les dinàmiques de gènere i poder i existeix un repartiment equitatiu de les tasques de representació i de decisió. 3.5. La mirada feminista atravessa totes les esferes de la iniciativa i és l'objectiu de l'activitat econòmica.
Proximitat i comerç just	Quest. actual (2017)	criteri 5	5.4. Existeix un compromís de corresponsabilitat ambe els proveïdors i es promouen canals de diàleg a l'hora d'establir les condicions d'intercanvi de béns i serveis. 5.5 Ofereixen materials de sensibilització i participen en incidència política per enfortir les economies locals i/o promoure el comerç just.
	Quest. antic (2014)	criteri 1	1.4 Existeix un compromís de corresponsabilitat amb la producció local 1.5 Es participa en incidència política per a enfortir es economies locals.
		criteri 2	2.5 Es participa en incidencia política per promoure el Comerç Just.
Arrelament territorial	Quest. actual (2017)	criteri 12	12.4 La iniciativa desenvolupa una activitat econòmica o comunitària vinculada a una necessitat local o la recuperació del patrimoni natural, cultural, històric. 12.5 La iniciativa s'articula i reflexiona amb el territori l'estratègia de desenvolupament local.
Cohesió Social	Quest. actual (2017)	criteri 10	10.4 La integració sociolaboral és el centre i la prioritat de l'activitat 10.5 La iniciativa aposta per normalitzar l'accés al treball a persones en risc d'exclusió sociolaboral establint-hi una relació d'igual a igual.
	Quest. antic (2014)	criteri 4	4.5 La integració social o laboral és el centre i la prioritat de l'activitat.
Transformació Social	Quest. actual (2017)	criteri 11	11.4 Participen en xarxes i articulacions per a la transformació social fent incidència política 11.5 Treballen proposant un model socioeconòmic per superar el model capitalista

2. En aquests anàlisis el tamany mostral només contempla el 90% de la mostra, corresponent exclusivament a les iniciatives del Pam a Pam.

3.2 La dimensió ecològica de l'ESS en dades: Resultats generals de l'anàlisi dels indicadors ambientals #ecoESS

L'estudi es centra en les organitzacions d'Economia Social i Solidària de Catalunya que tenen com a objecte principal la sostenibilitat ambiental i que promouen o participen de processos per a la transició ecològica. Com ja s'ha explicat (veure pàg.15), aquestes iniciatives les anomenem **ecoESS.**

Les iniciatives **ecoESS representen el 34% de les iniciatives considerades d'Economia Social i Solidària** de la mostra d'iniciatives d'ESS de l'estudi (gràfic 1). Es tracta d'un total de 297 iniciatives ecoESS.

Gràfic 3.
Proporció d'iniciatives ecoESS. Font: Elaboració Pròpia

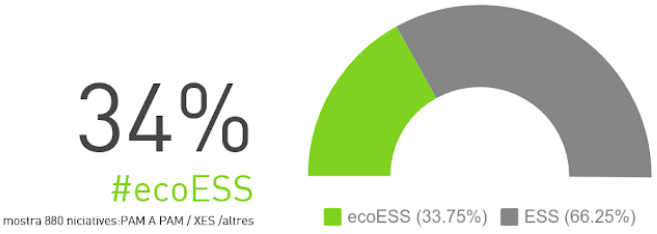

Aquestes organitzacions tenen perfils diversos, ja sigui per la forma jurídica com pel sector d'activitat. Al gràfic 4, es desglossen per forma jurídica. Observem que la majoria son associacions i cooperatives de treball associat, que consistueixen el 69% del total.

Gràfic 4.
Formes jurídiques. Font: Elaboració Pròpia

A l'hora d'analitzar la distribució territorial, ens trobem en que la majoria d'iniciatives mapejades per el Pam a Pam es concentren en àrees urbanes, especialment Barcelona i la seva àrea metropolitana que concentra el 65,6% de les iniciatives d'ESS. Entenem que aquest fet es deu per què, per una banda, és l'àrea on es concentra més població i conseqüentment més moviments

socials i iniciatives, i per altra, s'hi suma la dificultat d'arribar a mapejar les àrees rurals més allunyades de la xarxa Pam a Pam.

Gràfic 5.

Proporció d'iniciatives en relació a la metròpolis de Barcelona. Font: Elaboració Pròpia

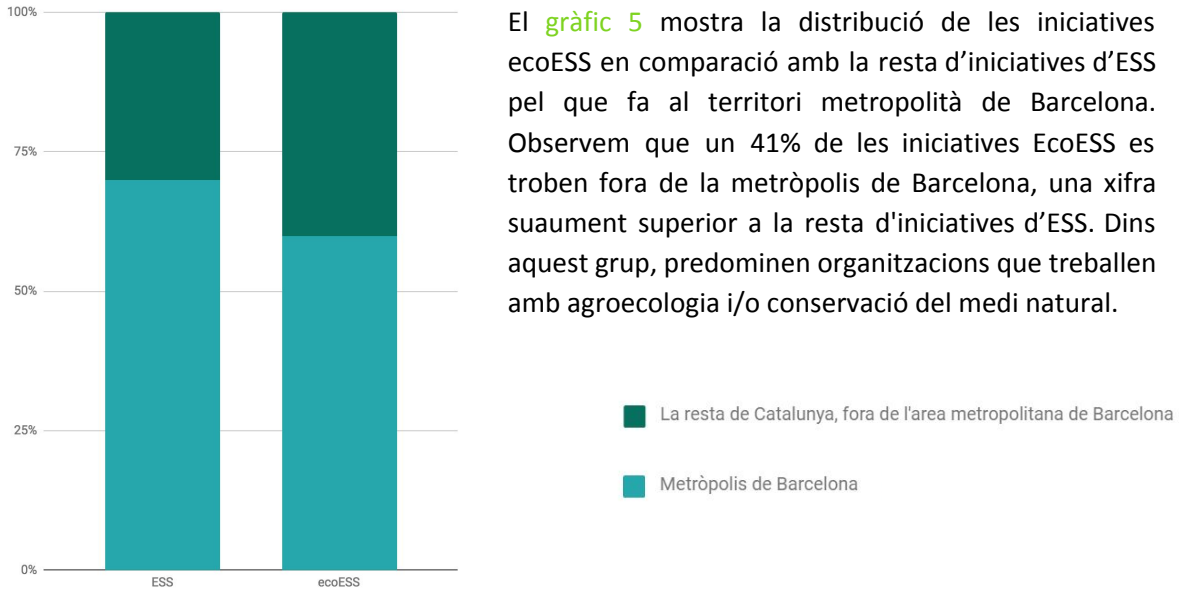

El gràfic 5 mostra la distribució de les iniciatives ecoESS en comparació amb la resta d'iniciatives d'ESS pel que fa al territori metropolità de Barcelona. Observem que un 41% de les iniciatives EcoESS es troben fora de la metròpolis de Barcelona, una xifra suaument superior a la resta d'iniciatives d'ESS. Dins aquest grup, predominen organitzacions que treballen amb agroecologia i/o conservació del medi natural.

Mapa 1.

Distribució territorial de les iniciatives ecoESS per municipis. Font: Elaboració Pròpia

més de 20 // ***10 - 20*** // ***5 a 10*** // ***0 a 5***

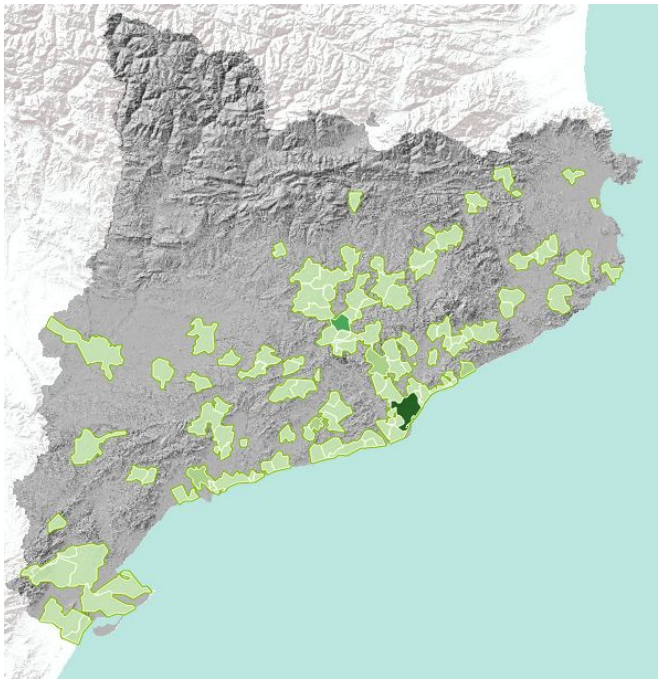

El mapa 1 de distribució de les iniciatives, de nou ens mostra que aquestes estan concentrades al municipi de Barcelona, que concentra entre 20 a 115 de les iniciatives. El segon municipi amb més densitat de projectes, no forma part de l'àrea metropolitana de Barcelona, sino al municipi de Manresa, al Bages, que té de 10 a 20 d'iniciatives ecoES. En tercer, lloc, municipis de 5 a 10, trobem a: Reus, Vilafranca del Penedès, Terrassa i Mataró.

Per últim la resta de municipis, contenen de 0 a 5 iniciatives. Aquests es situen majoritàriament al Barcelonès. La província que té menys presència d'iniciatives ecoESS és Lleida.

Per a que les propostes tinguin un potencial transformador i empenyin processos de transició, és clau que siguin realitzades des de l'Economia Social i Solidària i que per tant incorporin, en major o menor mesura, els criteris i principis que la defineixen.

A continuació analitzem alguns d'aquests criteris, en concret: cohesió social, transformació social, arrelament territorial, proveïdors (proximitat i comerç just), gestió democràtica i perspectiva feminista. Corresponen a criteris establerts per Pam a Pam, i de cada un s'avaluen els indicadors de major impacte (4 i 5) (veure pàg 16). El gràfic 6 ens mostra la proporció d'iniciatives ecoESS per cada criteri en relació a la resta d'iniciatives d'ESS que també compleixen els mateixos indicadors.

Gràfic 6.

Proporció d'iniciatives d'ESS en relació a criteris de l'ESS*. Font: Elaboració Pròpia

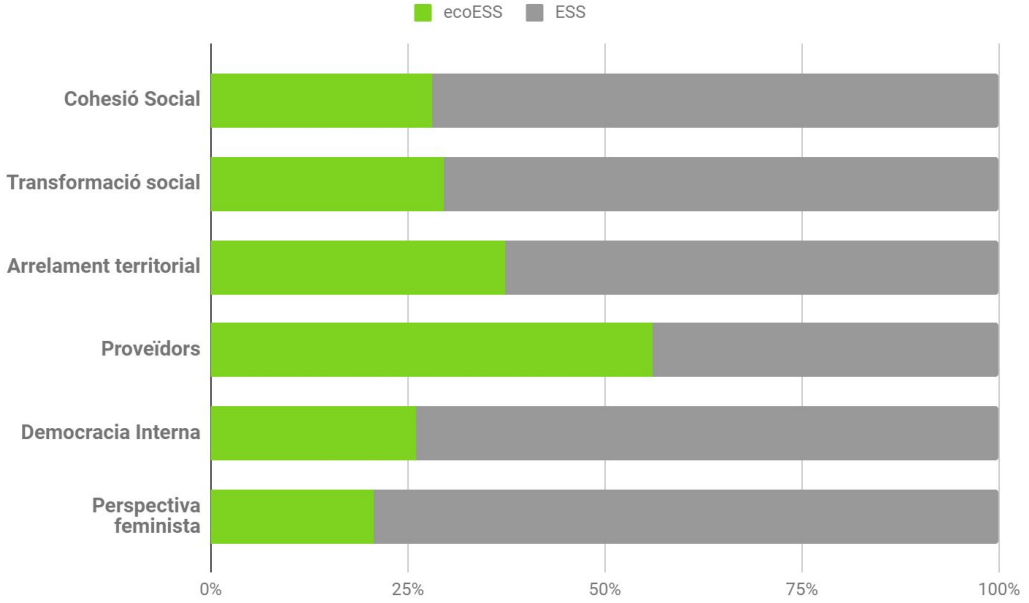

*En aquests anàlisis el tamany mostral només contempla el 90% de la mostra, corresponent a les iniciatives del Pam a Pam.

Cohesió Social

Observem que un 28% de les iniciatives d'ESS que fomenten la cohesió i inclusió social, son ecoESS. Dins d'aquest grup predominen organitzacions que treballen en gestió de residus, horts socials, jardineria i gestió forestal. Coincideix que son sectors orientats a la professionalització, que demanden activitat manual i no requereixen nivell d'estudis elevat.

Dins d'aquest grup destaquem algunes experiències: Cooperativa L'Olivera, Idària SCCL, Alencop i Solidança.

Transformació Social

Pel que fa l'eix de transformació social, representen un 30%. Corresponen a experiències que: treballen amb incidència política per a la transformació social i/o proposen un model socioeconòmic per superar el model capitalista. Pel que fa, aquest segon indicador, les experiències ecoEss, representen fins el 50%. Algunes de les més destacades: Som Energia, La Borda, La cuina del comú, Col·lectiu Eixarcolant.

50% de les iniciatives d'ESS proposen socioeconòmics postcapitalistes per a la transició ecològica. #ecoESS

Arrelament territorial

Observem que les iniciatives ambientals estan molt vinculades i repercuteixen al desenvolupament local de territori. El 37,4% de les iniciatives amb arrelament territorial corresponen iniciatives ecoESS. Aquestes estan vinculades amb els espais naturals i la cultura de la terra, en aquest sentit desatquen experiències d'agroecologia i conservació com: Bosquerols, El Rodal i Quirhort.

Gràfic 7.

Proporció d'iniciatives d'ecoESS per els indicadors Arrelament Territorial. Font: Elaboració Pròpia

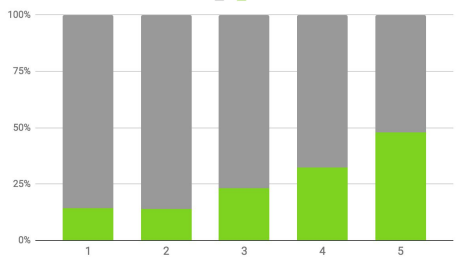

En el gràfic 7 observem una certa correlació entre els indicadors d'arrelament territorial i les iniciatives ecoESS: les iniciatives ecoES augmenten quan augmenta l'indicador d'arrelament territorial.

Proveïdors: proximitat i comerç just

Pel que fa a l'indicador dels proveïdors que fa referència a l'enfortiment de les economies locals i al comerç just, hi tornem a observar una forta correlació: el 56% de les iniciatives que enforteixen les economies locals i el comerç just son iniciatives ecoESS. Moltes d'aquestes corresponen a iniciatives agroecològiques. Algunes experiències que representen aquest grup:
Alternativa3, La coordi (setem), Queviure i frescoop.

56% de les iniciatives d'ESS que enforteixen les economies locals i el comerç just son #ecoESS

Gestió democràtica

Finalment pel que fa el bloc d'indicadors d'organització interna, el gràfic 6 ens mostra que el 27 % d'iniciatives d'ESS, que garanteixen una gestió democràtica a través de preses de decisions horitzontals i igualitaries, son ecoESS. Formen part d'aquest grup: Voltes cooperativa d'arquitectura i la Borda.

Perspectiva feminista

En relació a les les entitats que integren la perspectiva feminista, ens trobem que un 20% son ecoESS. Només un 5% de les iniciatives que integren la perspectiva feminista a tots els nivells (indicador 5), integren també l'eix ambiental. L'exemple és La Raposa, un centre cultural que promou la cultura feminista i vegana.

Les dades d'aquests anàlisi, com ja hem dit, son amb la mostra de les iniciatives mapajades del pam a pam.
A continuació dues experiències més (no incloses al pam a pam) que també integren els dos eixos (ambiental i feminista) com a principals:

5% de les iniciatives #ecoESS incoporen la mirada feminisita en totes les esferes ni tenen com a objectiu de l'activitat econòmica el feminisme.

Les cícliques - col·lectiu que promouen l'empoderament femení a través de la bicicleta.
El col·lectiu ramaderes de Catalunya - col·lectiu que treballa amb petites ramaderies extensives arreu del territori català i amb la reivindicació feminista de l'ofici de pastor.

Al gràfic 8 es desglosen les organitzacions d'ESS i d'ecoESS per sectors d'activitat establerts per el Pam a Pam. Observem que hi ha alguns sectors més rellevants pel que fa la dimensió ambiental, aquests son: Alimentació (agricultura, comercialització, grups de consum, etc), Subministraments (energia, aigua, etc), Logística (gestió de residus, transport, etc), Habitatge i gestió de l'entorn (arquitectura sostenible, jardineria, gestió forestal, etc), entre altres.
Encanvi, els sectors en que la dimensió ecològica és menys present son: comunicació, finançament i moneda social, tecnologia i electrònica.

Gràfic 8.

Sectors d'activitat segons el Pam a Pam. Font: Elaboració Pròpia

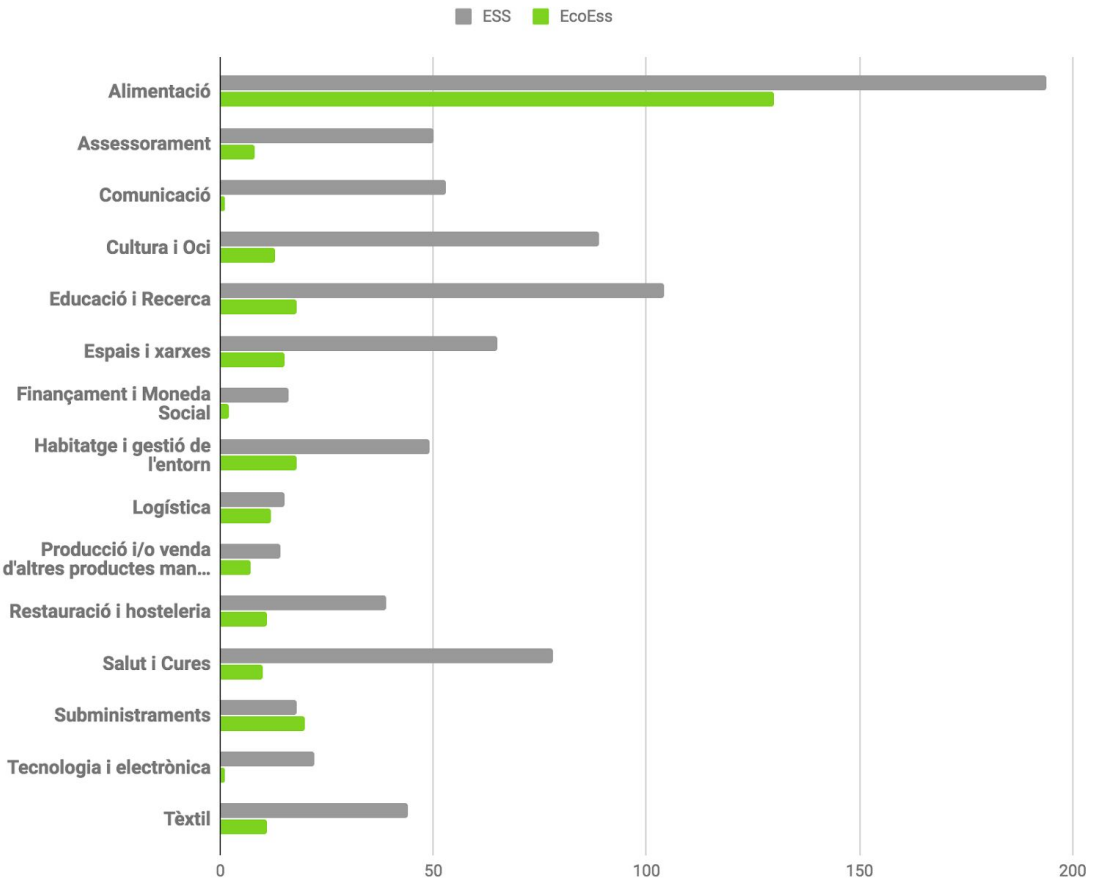

Aprofundint a nivell sectorial, es proposa vuit sectors estratègics per impulsar processos de transició ecològica (veure pàg.9). En el gràfic 9 observem les iniciatives ecoESS desglossades en aquests sectors estratègics.

El gràfic 9 ens mostra que la meitat (50%) de les iniciatives d'ESS que tenen com a objecte de la seva activitat econòmica la sostenibilitat (ecoESS) treballen el sector de l'alimentació i l'agroecologia. Després del sector alimentari, en segon lloc i els sectors de Cultura i educació (15%) i Producció Circular i Sostenible (14%) i l'energia (8%). I ja en menor presència, trobem (ordenats de més a menys): l'energia (8%), mobilitat i transport sostenible (5%) conservació i biodiversitat (4%) habitatge i ciutats (3%) i per últim àigua (1%).

Gràfic 9.

Sectors estratègics per la transició ecològica (ecoESS desglossada). Font: Elaboració Pròpia

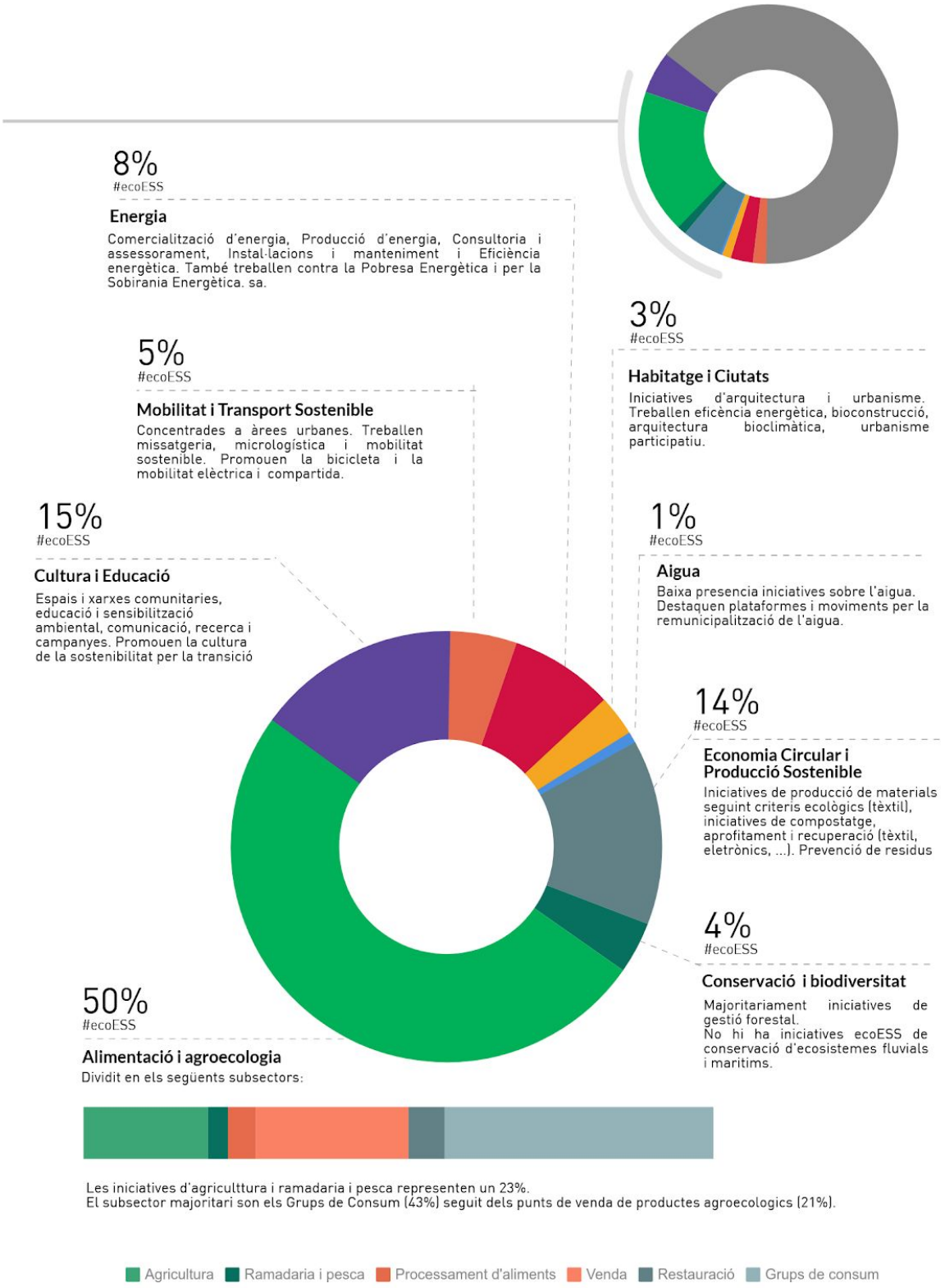

3.3 Sectors estratègics per a la transició

1/ Energia: cap a la sobirania energètica

El sector energètic, avui és un dels principals responsables del canvi climàtic: emet dos terceres parts dels GEH[3] i del CO2 (IEA, 2015). Es tracta d'un bé comú que està en mans de l'oligopoli que el mercantilitza, fet que repercuteix en els drets bàsics: a Catalunya, el 13% de la població viu en situació de pobresa energètica (Ivalua, 2016)

Cada dia és més urgent una transició energètica cap a un model basat en el decreixement energètic i les energies renovables, més just, que garanteixi l'accés a aquest dret bàsic, que sigui descentralitzat i que aposti per gestions públiques i/o comunitàries en la construcció dels béns comuns, de manera que garanteixi la Sobirania Energètica (XSE, 2018).

- Les iniciatives que caminen cap a models de sobirania energètica i de fonts renovables constitueixen **un 8% de les EcoESS,** i un 3% en relació al total d'iniciatives ESS.
- Els subsectors principals son: **Comercialització d'energia, Producció d'energia, Consultoria i assessorament, Instal·lacions i manteniment i Eficiència energètica** Algunes de les iniciatives també desenvolupen projectes de prevenció de la **pobresa energètica**, **campanyes de sensibilització** i propostes de nous models de **governança** en la gestió energètica.
- Pel que fa a les fonts d'energies renovables amb que treballen, predomina l**'energia solar,** i en menor presència la biomassa i l'eòlica.

Tot i no ser un sector gaire ampli pel que fa el nombre d'iniciatives de l'ESS. Es podria dir que és un dels sectors de l'ESS que avui està liderant amb més força processos de transició ecològica creant alternatives postcapitalistes de caràcter ampli i replicable en el sector energètic, així com espais d'articulació sectorial.

---

*3. **GEH - Gasos d'Efecte Hivernacle:** diòxid de carboni (CO_2), metà (CH_4), òxid de dinitrogen (N_2O), hidrofluorocarburs (HFC), perfluorocarburs (PFC), hexafluorur de sofre (SF_6) i trifluorur de nitrogen (NF_3).*

*4. **Sobirania Energètica:** El dret dels individus conscients, les comunitats i els pobles a prendre les seves pròpies decisions respecte a la generació, distribució i consum d'energia, de manera que aquestes siguin apropiades a les circumstàncies ecològiques, socials, econòmiques i culturals, i sempre que no afectin negativament a tercers (Xse, 2018)*

EXPERIÈNCIES

Xarxa per la Sobirania Energètica

La Xarxa per la sobirania energètica (Xse) està conformada per associacions, col·lectius i ciutadans i ciutadanes d'arreu del territori català que treballen per avançar cap a un nou model energètic distribuït, renovable, democràtic, just i ecofeminista. La plataforma treballa en xarxa a distància, amb trobades presencials periòdiques, en àmbits tan diversos com el foment de l'autoconsum, la creació i l'impuls d'estructures de govern públic i comunitari de l'energia, la municipalització i la cooperació de les xarxes elèctriques i de la producció energètica, l'apropiació de la informació dels comptadors digitals, la insistència en l'oposició a les MAT, entre d'altres. www.xse.cat

Viure de l'aire

Primer projecte comunitari d'energia eòlica, promou la instal·lació d'un aerogenerador Enercon E-103 EP2 de 2,35 MW al municipi de Pujalt (Alta Anoia), de propietat compartida entre les persones que ho desitgin. Cerca generar electricitat neta i verda, fent possible la solidaritat entre les persones que viuen en zones urbanes i les que viuen en zones rurals. www.viuredelaire.cat

Som Energia

Cooperativa de consum d'energia verda sense ànim de lucre. Les seves activitats principals són la comercialització i la producció d'energia d'origen renovable. Estan compromesos a impulsar un canvi del model energètic actual per assolir un model 100% renovable. Produeixen energia elèctrica en instal·lacions de generació a partir de fonts renovables (sol, vent, biogàs, biomassa, etc.), finançades amb aportacions econòmiques voluntàries dels socis. L'altre àmbit on actuen és la comercialització d'electricitat verda: gestionen, compren i facturen l'electricitat que usen els socis i sòcies que han contractat la cooperativa com a comercialitzadora d'electricitat verda, segons els certificats de garantia d'origen (CNMC). La xarxa de transport (alta tensió, propietat de REE) i la xarxa de distribució (baixa tensió, propietat de les empreses distribuïdores) formen part del mercat elèctric regulat on no actua la cooperativa. www.somenergia.coop

Imatge 2.

Som Energia. Font: El diàro (2019). La cooperativa renovable Som Energia espera facturar este año más de 64 millones y suma 37 socios al día

2/ Mobilitat i transport sostenible

El transport per carretera i la combustió de carburants són responsables del 20% de les emissions de CO2 al món (IEA, 2016). A l'Àrea Metropolitana de Barcelona el 50% de la contaminació és causat pel trànsit motoritzat. Barcelona és la ciutat d'Europa amb més densitat de vehicles per km² i es troba entre les 5 ciutats més contaminades d'Europa, superant els valors màxims de protecció de la salut que estableix l'Organització Mundial de la Salut (OMS) i també els valors legals que marca Europa (PQA, 2018).

La mobilitat i transport sostenible és un dels àmbits prioritaris i més factibles on es pot actuar per fer front a l'emergència climàtica: cal reduir la presència i l'ús del transport privat motoritzat. Entenem que els governs metropolitans hi tenen molt a fer i recau en ells gran pes d'aquest canvi de model. Tot i així, és fonamental que els moviments socials i les propostes postcapitalistes proposin alternatives des de baix, i treballin per un canvi de cultura en relació a la mobilitat.

- Un **5%** de les iniciatives ecoESS corresponen a propostes per a la mobilitat sostenible. Un 2% de les iniciatives d'ESS.
- Estan **concentrades a àrees urbanes**, especialment a Barcelona i àrea metropolitana, que concentra le 87% d'aquestes iniciatives.
- Pel que fa al tipus l'activitat, en general distingim dos grups:
  1- Promouen i ofereixen alternatives de **mobilitat sostenible** entorn la bicicleta i la mobilitat elèctrica i compartida.
  2- Ofereixen serveis de **missatgeria i transport** amb vehicles de zero (o baixa) emissió.
- El **90% de les iniciatives aposten per la bicicleta** com a proposta de mobilitat i transport sostenible. La resta amb mobilitat elèctrica.
- Poques iniciatives en el camp del transport de mercancies (especialment en l'àmbit interurbà), en en l'àmbit del turisme, i encara poca presencia d'iniciatives en àrees més rurals en les quals el transport públic hi és poc (o gens) present.

EXPERIÈNCIES

BiciHUB

Un projecte de caràcter público-comunitari, inaugurat el 2018, que vol ser centre incubador d'idees, de projectes i d'aliances, encaminats a la implementació de la mobilitat sostenible amb bicicleta a través del model cooperatiu i del teixit social. Equipament del món de la bicicleta i esdevenir paradigma d'equipament de proximitat, de barri i de ciutat, que actua a través de la bicicleta com a promotor de la mobilitat inclusiva, sostenible i de l'economia social i solidària. www.bicihub.barcelona

Som Mobilitat

És una cooperativa de consum que treballa per una mobilitat més sostenible. Està creant comunitats locals a tots els municipis perquè les persones sòcies es puguin organitzar i gestionar col·lectivament la seva mobilitat. El primer projecte que han posat en funcionament és un serveis per compartir vehicles elèctrics (cotxes, motos i bicicletes) amb una app mòbil. Tot el sistema de parkings i cotxes es basa en l'economia col·laborativa. www.sommobilitat.coop

Som Ecologística

Cooperativa de segon grau, fundada el 2017, que té com a missió estendre l'ús de la bicicleta com a vehicle de transport de mercaderies ecològic, segur i econòmic. Mitjançant la prestació de serveis logístics integrals, la nova cooperativa vol esdevenir un referent de la promoció de la bicicleta com a instrument sostenible de transport de mercaderies.

3/ **Aigua:** cap a una nova cultura de l'aigua

Un dels elements naturals que més patirà els efectes del canvi climàtic serà l'aigua. De fet, ja ens enfrontem a una crisi mundial de l'aigua provocada per la sobreexplotació, la contaminació i la desforestació, que son agreujades per la privatització d'aquest bé comú (Moviment per la Justícia Climàtica, 2018).

L'aigua és font de vida i és un dret humà, condició bàsica per assolir la dignitat dels pobles i les persones. Per això ha de ser un dels eixos prioritaris de l'agenda social i ha de ser pública.

Necessitem transitar cap a models de gestió públics i comunitaris que permetin que la ciutadania pugui participar de forma activa i decisiva. Aquesta participació ciutadana és indispensable per a una bona gestió de l'aigua i una oportunitat per construir societats compromeses (Aigua és Vida, 2011)

En aquest context l'ESS ha d'actuar com un espai d'articulació per a treballar per la remunicipalització de l'aigua i la gestió participada d'aquest bé comú.

- Només un **1%** de les iniciatives ecoESS corresponen a iniciatives que treballen la qüestió de l'aigua. Es tracta de plataformes i espais per l'articulació de societat civil i organitzacions que treballen per la remunicipalització de l'aigua.
- Ausència d'iniciatives orientades a la conservació i gestió dels ecosistemes fluvials - eix fonamental per tal d'assolir el bon estat ecològic de les masses de l'aigua (fixat a la Directiva Marc d'Aigua).

EXPERIÈNCIES

Cooperativa popular els amics

Fundada el 1929 a Terrassa. És una cooperativa de consumidors, situada al barri d'en Torrent d'en Pere Parres (terrassa), que gestiona l'aigua per a ús domèstic d'un centenar de famílies.

Imatge 3. Mapa. Municipis i gestió pública de l'aigua. Font: aiguaesvida.org

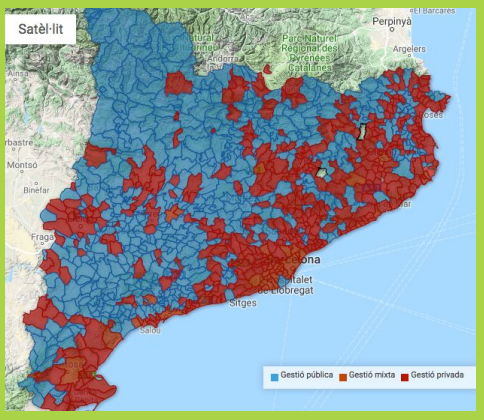

Aigua és Vida

Una plataforma formada per Organitzacions de la Societat Civil de procedència variada (associacions de veïns i veïnes, sindicats, entitats ecologistes, de solidaritat internacional, entre d'altres), que té per objectiu aconseguir que la política d'aigua i la gestió del cicle integral de l'aigua a Catalunya sigui realitzada des del sector públic i comptin amb la participació i el control de la societat civil com a garantia de qualitat del servei i de qualitat democràtica. En aquest sentit, Aigua és Vida denuncia el paper dels sectors lucratius en la gestió de l'aigua i el sanejament que representen les corporacions privades, tant en la part alta del cicle de l'aigua com en baixa.
Aigua és Vida dóna suport i es coordina amb altres moviments socials tant a nivell estatal com internacional. www.aiguaesvida.org

4/ Biodiversitat i conservació: ecosistemes vius

Estem vivint la sisena extinció massiva de l'història de la Terra. A nivell mundial, entre 1970 i 2012 la població de vertebrats ha disminuït un 58%, aquesta dinàmica suposa una pèrdua anual de 2% de mitjana (WWF, 2016). A l'estat espanyol, el 45% dels ecosistemes estan en mal estat i entre el 40-68% de les espècies es veuen amenaçades (Fundación Biodiversidad del Ministerio de Agricultura, 2008).

Els sistemes naturals són els que sustenten la vida a la terra. Necessitem de sistemes naturals vius, saludables i diversos per la regulació dels fluxes de materials i energia.

És fonamental preservar la natura com a font de vida. Des de l'ESS cal treballar per la conservació dels ecosistemes a través de projectes de restauració i de l'activitat agroecològica, potenciant accions de defensa del territori que vetllin per la conservació d'espais naturals amb especial interès ecològic, i posant en valor els serveis ambientals que ofereixen els ecosistemes.

- Dins l'ESS hi ha poca presencia d'iniciatives orientades a la conservació dels ecosistemes, o bé estan poc identificades i articulades en xarxes pròpies d'ESS. En concret, en el present estudi representen un **4%** d'iniciatives ecoESS.
- Desenvolupen majoritàriament activitats de **gestió forestal, jardineria i paisatgisme.** També destaquen algunes iniciatives més orientades al **coneixement** (educació i recerca) **i defensa del territori.**
- Observem que totes estan orientades a la conservació dels **ecosistemes terrestres**. Dins el marc d'iniciatives ecoESS no trobem activitats orientades a la preservació i gestió del ecosistema marí i fluvial.

Cal resaltar, que moltes de les iniciatives que treballen per la conservació i biodiversitat es troben en en el tercer sector, tenen una trajectòria llarga i provenen de moviments conservacionistes i naturalistes. Treballen en diferents tipus d'hàbitats i ecosistemes arreu del territori català. La majoria d'aquestes iniciatives no son presents en les principals xarxes i espais d'ESS.

EXPERIÈNCIES

Xarxa de Custòdia del Territori (XCT)

Constituída al 2003, amb més de 160 d'entitats membres. És una organització de segon nivell, caràcter tècnic i divulgatiu que facilita informació, formació, qualitat, assessorament i suport, recerca, impuls i difusió en favor de la custòdia del territori.
La custòdia del territori és conjunt d'instruments que utilitzen organitzacions socials i ciutadanes per conservar la natura, el paisatge i el patrimoni cultural de llocs concrets i que requereix la col·laboració dels propietaris d'aquests indrets. És un instrument per afrontar els reptes de conservació dels ecosistemes des de la societat. www.xct.cat

Bosquerols

Una cooperativa de treballs forestals jove, amb una ètica i filosofia basada en una millor gestió sostenible dels boscos que tenim actualment. Gestionem, optimitzem i garantim totes les funcions intrínseques de les masses forestals i treballem pels boscos del futur. www.bosquerols.cat

5/ Alimentació agroecològica: cap a la sobirania alimentària

El sistema agroindustrial és un dels principals causants de la crisi ambiental global: El conjunt del sistema alimentari emet fins el 50% de les emissions de GEH globals, dels quals l'agricultura n'és responsable del 30% (IPCC, 2014).

A Catalunya, el sistema alimentari cada cop està més internacionalitzat al mercat global, i continua estant centrat amb la indústria càrnica, que té un fort pes. Aquesta internacionalització, provoca greus desequilibris ambientals, socioeconòmics i culturals. D'entre els impactes ambientals destaca la dependència dels combustibles fòssils, la contaminació de les aigües freàtiques, el creixent ús agrotòxics, la contaminació genètica que provoquen els cultius transgènics i l'augment de la petjada hídrica de la producció agropecuària (Pomar, 2018)

Cal doncs transitar cap un sistema alimentari que proposi una alimentació basada en una producció que respecti els drets de les persones treballadores, preservi els equilibris dels ecosistemes i posi en valor la cultura de la terra, és a dir, cal transitar cap un sistema d'alimentació agroecològica i avançar cap a la Sobirania Alimentària[5], que proposa la Via Campesina[6], el dret del pobles a decidir la seva política agrària i alimentaria.

- En l'anàlisi (gràfic 9) observem que les iniciatives d'alimentació i agroecologia son, amb molta diferència, el sector més ampli que **comprèn el 50%** de les iniciatives ecoESS estudiades. En relació a la mostra d'iniciatives d'ESS, representen el 18% del total.
- Si aprofundim en aquest grup distingim els següents subsectors: **Grups de consum, Agricultura, Ramaderia i pesca, Processament d'aliments, Venda i Restauració** (gràfic 10). Observem que els subsectors majoritaris son els relacionats amb comercialització i consum. En especial els grups de consum que representen el 43% de les iniciatives i en segon lloc els punts de venda (botigues, mercats, etc) que representa un 24%. Encanvi, els sectors productius representen el 23%, predominen iniciatives d'agricultura agroecologica (20%) vers ramaderia i pesca (3%).

Gràfic 10.

Subsectors d'alimentació i agorecologia desglossats. Font: Elaboració Pròpia

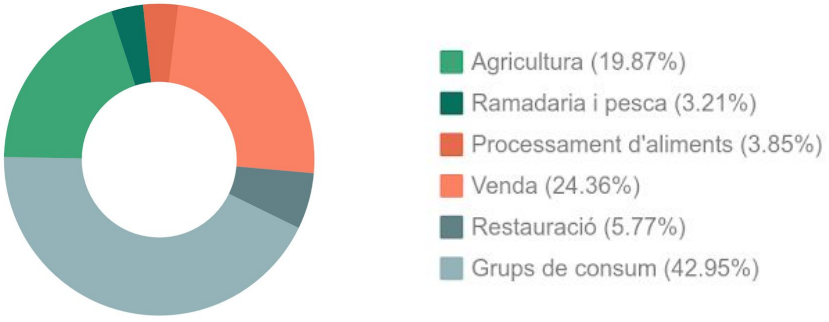

5. La **sobirania alimentaria** es desplega en els següents principis:
Producció local, Dignificació de la pagesia, Relacions comercials justes entre producció i consum, Apoderament local i control dels recursos naturals per part de les comunitats locals, Desenvolupament basat en recursos, habilitats i coneixements endògens i per mitjà dels diàlegs de sabers entre el coneixement científic i el tradicional, i sostenibilitat ambiental, econòmica i social.

6. La **Via Campesina** va néixer el 1994. Actualment, aglutina uns 200 milions de pagesos i 164 organitzacions.

EXPERIÈNCIES

Biolord

Biolord és és una cooperativa d'iniciativa social i sense ànim de lucre, que aposta per tornar a fer viable el treball de la terra a les zones de muntanya, inicialment a partir del cultiu de poma ecològica, utilitzant tècniques modernes, i a la vegada respectuoses amb el territori. Compta amb productors al Solsonès, la Cerdanya, el Pallars Sobirà, el Pallars Jussà i el Berguedà. Reivindica una pagesia que es percep com a valor fonamental de l'economia local, que sigui sostenible, estable i generadora de llocs de treball al mateix temps que col·labori amb altres sectors per avançar cap a un desenvolupament local integral i sostenible. www.biolord.coop

Imatge 4. **Biolord.** Font: biolord.coop

Katuma

És una plataforma online de compravenda de productes de proximitat que facilita i potencia el consum d'aliments i escurça els circuits de distribució, participant així, d'un model més sostenible amb beneficis socioeconòmics per a la comunitat. Gràcies a un mapa que geolocalitza i visibilitza els grups de consum existents, es promou el contacte i l'adhesió de qualsevol persona, facilitant l'accés a un mercat alternatiu format per productores locals.

Com a plataforma desenvolupada amb software lliure, Katuma aspira a consolidar-se com una alternativa de consum real, autogestionada per les persones usuàries a través d'una cooperativa de serveis. La seva propietat i gestió recauen en les seves sòcies: persones, entitats afins, grups de consum i productores de proximitat. www.katuma.org

Col·lectiu Eixarcolant

El Col·lectiu Eixarcolant és una entitat sense ànim de lucre que té com a objectiu principal la recuperació dels usos tradicionals de la vegetació. A partir d'apartir d'aquí pretenen afavorir el desenvolupament d'un model agroalimentari més sostenible, saludable i just, que proporcioni aliments de qualitat a l'abast de tothom, i que afavoreixi el desenvolupament sostenible de l'entorn rural. Amb aquest objectiu, treballen en tres eixos principals i indissociables: Recerca + Divulgació + Desenvolupament de productes i assessorament. Tres eixos indissociables per fer efectiva la transformació del model agroalimentari: més sostenible, més saludable, més just. www.eixarcolant.cat

Imatge 5. **Eixarcolant.** Font: eixarcloant.cat

6/ Economia circular i producció sostenible

Si la població mundial arribés a assolir el 96000 millions el 2050 (com apunten els experts), es necessitaria el que equival a gaire bé 3 planetes per proporcionar els recursos naturals necessaris per permetre l'estil de vida actual (UN, 2016).

Per tant és necessària una re-conversió tant en l'àmbit de la producció com del consum que aposti per tancar el cicles de materials (economia circular) i en la producció sostenible. És a dir, una producció en que el disseny de producte que tingui en en compte tot el cicle de vida de manera que es minimitzi la petjada ecològica, que s'usi materials ecològics o reciclats, que incorpori el principi de la suficiència en el procés productiu i que garanteixi condicions de treball i de comercialització justes.

Paral·lelament, pel que fa la gestió de residus resultants dels processos de producció i consum, s'han de prendre mesures de prevenció, reducció, reparació i reutilització, per caminar cap a l'horitzó residu zero. Per això s'ha de fomentar el canvi d'hàbits de consum i potenciar les alternatives de reutilització i economia circular.

- Un **14%** d'iniciatives d'ecoESS treballen en l'economia circular i la producció sostenible. Entre les quals podem distingir 4 tipus de grups d'activitats: **Prevenció, Recuperació, Upcycling i Producció Sostenible** La majoria son iniciatives que es dediquen a la recuperació de residus i a la producció sostenible.
- Un **28%** de les iniciatives també treballen per la **cohesió social i incorporen programes d'inserció sociolaboral,** que corresponen a les que treballen amb recuperació de residus.
- Tant en recuperació, upcycling i producció sostenible, **predomina el tèxtil** (moda sostenible, ètica, slow fashion...), i ja en menor grau: electrònics , mobles i altres.
- A nivell jurídic, la majoria son fundacions i associacions (empreses de recuperació) i autònoms (empreses de producció sostenible).

EXPERIÈNCIES

Rezero - Fundació Catalana per a la Prevenció de Residus i el Consum Responsable
Des del 2005, treballen per canviar el model de producció i consum cap al Residu Zero, impulsant accions i polítiques transformadores de prevenció de residus treballant en xarxa amb tots els agents socials i econòmics. Desenvolupen: campanyes, polítiques i normatives per una millora en la prevenció de residus. rezero.cat

AERESS - Asociación Española de Recuperadores de Economía Social y Solidaria
una associació, constituïda el 1994 com una plataforma estatal d'entitats solidàries que es dediquen a la reducció, reutilització i reciclatge de residus, amb un objectiu de transformació social i de promoció de la inserció sociolaboral de persones en situació o en risc d'exclusió social. A Catalunya en son part: Solidança, Andròmines, Engrunes, etc. www.aeress.org

Xisqueta
Projecte tèxtil del Pirineu Català. Treballen la recuperació de l'ofici artesà a través de la posada en valor de la llana d'ovella de raça Xisqueta i Merino de la península. Per això donen suport als pastors i les pastores que protegeixen aquesta raça i han creat un col·lectiu d'artesanes que transformen la seva llana. Es centren en mantenir vius els sabers ancestrals i adaptar-los a la nostra contemporaneïtat. El disseny revifa tècniques d'artesania i explora el potencial de la llana. www.xisqueta.cat

7/ **Habitatge i ciutats:** arquitectura i urbanisme ecològic

Segons el Programa Mediambiental de les Nacions Unides, l'edificació representa avui el 40% del consum energètic mundial i un terç de les emissions de diòxid de carboni. A l'estat espanyol representa el 17% del consum d'energia final i el 25% de la demanda elèctrica total, segons dades de l'IDAE (Institut per a la Diversificació i l'Estalvi de l'Energia) del 2011. El gener del 2014, segons dades del ministeri d'Indústria, Energia i Turisme, a Catalunya, dels 195.089 habitatges certificats energèticament, només el 0,14% —280 habitatges— tenien la màxima qualificació (certificació A) i el 95% estaven entre la D i la G.

La solució implica construir i rehabilitar edificis perquè siguin més sans i transpirables, amb materials que no impliquin o minimitzin dràsticament l'ús de combustibles fòssils. És a dir, materials locals de producció sostenible, amb una petjada de carboni controlat i un cicle de vida de baix impacte.

Més enllà d'incorporar els criteris ecològics, es tracta de democratizar el dret a l'habitatge: per això, desde l'ESS s'està apostant per models d'habitatge cooperatiu. La sectorial d'Habitatge Cooperatiu i Transformador de la XES, esmenta els següents principis per la construcció de nous projectes d'habitatge: apoderament col·lectiu com a motor del model, la inclusivitat, la propietat col·lectiva, la generació de noves xarxes de solidaritat i suport mutu; i la sostenibilitat que posa la vida al centre (XES, 2018)

- Les propostes d'arquitectura i urbanisme ecològic no es situen en l'eix central de l'activitat de les organitzacions d'habitatge i de l'ESS. Constitueixen un **3%** de les iniciatives ecoESS. Treballen àmbits com la bioconstrucció, l'eficiència energètica, l'arquitectura bioclimàtica i la participació.

EXPERIÈNCIES

La Borda

És una cooperativa d'habitatge en cessió d'ús en la qual la seves sòcies, més d'una cinquantena, s'han auto-organitzat per a accedir a un habitatge digne. Neix el 2012 com un projecte de Can Batlló al barri de Sants de Barcelona. La cooperativa disposa de diversos espais i serveis comuns per optimitzar recursos i fomentar la relació de la comunitat. El solar pertany a l'Ajuntament de Barcelona, que el cedeix a la cooperativa per 75 anys a canvi d'un cànon anual i el projecte es finança a través de l'economia solidària, les finances ètiques i les aportacions de projectes i persones individuals. El projecte arquitectònic té un disseny participatiu i amb el mínim impacte ecològic. És l'edifici de fusta més alt de l'Estat. **www.laborda.coop**

Voltes - cooperativa d'arquitectura

Cooperativa especialitzada en diversos àmbits de l'arquitectura i l'urbanisme: **bioconstrucció i sostenibilitat, rehabilitació, participació ciutadana**. Les nostres línies de treball desenvolupen una arquitectura conscient amb l'hàbitat social i construït; un urbanisme inclusiu obert als processos de participació i la transformació col·lectiva; instal·lacions sostenibles innovadores amb materials naturals; així com també una formació crítica al voltant del entorn que habitem **www.voltes.coop**

8/ Cultura i Educació: societats resilients fonamentades amb el bon viure

La cultura i l'educació son claus per acompanyar i impulsar el procés de transició. Cal fugir de la societat alienada, individualista i consumista, promoguda per el sistema capitalista, i transitar cap una societat resilient orientada al bon viure i al decreixement, basada amb el principi de la suficiència, que recuperi els vincles i la relació amb la comunitat i que tingui una orientació ecocentrica.

Per això cal treballar entorn a una educació i una cultura per la sostenibilitat, que promogui canvis en el model de desenvolupament, els hàbits de consum, el feminisme i les pràctiques democràtiques (Ecologistas, 2017).

- Les iniciatives que promouen una cultura i educació per a la transició, constitueixen el **15%** de les iniciatives ecoESS, i un 5% en relació el total de l'ESS.
- Es poden dividir en tres grans grups en funció de l'activitat principal:
    - Educació: **projectes pedagògics, educació (reglada i no reglada), recerca i estudis, i lleure**
    - Comunicació i sensibilització: **difusió i sensibilització, comunicació.**
    - Cultura Comunitaria: **Horts i jardins comunitaris; Espais culturals i de convivència; Xarxes d'intercanvi i bancs del Temps.**

  Els grups majoritaris, en proporció semblant, son: educació i cultura. Les iniciatives de comunicació només representen un 6% del grup.
- Predominen les iniciatives que treballen des de l'acció cultural i comunitaria i les que treballen desde una perspectiva integral i holística.
- Destaquem la importància de les iniciatives de recuperació de les cultures i els sabers ancestrals i tradicionals.

Veiem doncs que es tracta d'un grup molt ampli i divers. En el que sovint, moltes de les experiències combinen més d'un subsector dels esmentats, o bé, l'activitat de cultura i educació complementa una activitat econòmica com per exemple l'agricultura ecològica, el tèxtil o altres. En aquest anàlisi, les iniciatives que formen part del sector *cultura i educació* és perquè tenen aquesta activitat com a la central.

EXPERIÈNCIES

Opcions

És una cooperativa sense ànim de lucre que treballa per fer fàcil el consum conscient, promoven que cada vegada més gent incorpori criteris de sostenibilitat i justícia en les seves decisions de consum. Per això ofereixen informació a través d'un portal web i publiquem dos quaderns l'any en format paper; per altra banda també ofereixen avantatges de consum i faciliten la gestió de canviar d'empreses de subministrament. **www.opcions.org**

El Roure - Escola Viva

Escola viva cooperativa que treballa en l'acompanyament del seus alumnat per una educació integral. La pràctica pedagògica d'El Roure se sosté sobre una base conceptual que guia permanentment la recerca pedagògica pròpia a través de l'experiència quotidiana amb els nens i les nenes i les seves famílies. **www.elroure.org**

Imatges 6.El Roure. Font: elroure.org

Can Masdeu

Vall autogestionada amb 35 Hectàrees de terreny, un edifici abandonat i un altre en funcionament.Actualment hi conviuen 5 projectes vertebrats a partir del projecte de Comunitat que són els horts comunitaris, el grups de permacultura, el centre social i l'educació agroecològica. Tot això com a objectiu d'autogestionar els béns comuns (aigua, terra, llar) apostant per un model de treball en xarxa i horitzontal. www.canmasdeu.net

Imatges 7.Can Masdeu. Font: Canmasdeu.cat

3. Algunes propostes, per a l'enfortiment de la dimensió ecològica de l'ESS

Al llarg del present estudi s'han mostrat alguns aspectes de la dimensió ecològica de l'ESS posant la mirada en analitzar les iniciatives que generen propostes per a societats post carboni i empenyen processos de transició ecològica a Catalunya.

En termes generals, podem afirmar que el conjunt d'aquestes iniciatives, que hem anomenat ecoESS, tenen una presència i abrangència encara insuficient. És necessari que la dimensió ecològica de l'ESS es col·loqui en una posició més central i vertebradora, i que ho faci en un període curt de temps. Necessitem doncs, començar a desenvolupar mesures en aquesta direcció, ja que l'Economia Social i Solidària té un paper clau i decisiu en el procés de transició ecològica.

A continuació, algunes propostes generals per enfortir la dimensió ecològica ESS

- **Orientar l'activitat econòmica de l'ESS cap a sectors estratègics:** Definir els sectors més estratègics per a la transició, i potenciar-los des dels agents territorials com els Ateneus Cooperatius i les Administracions Locals, incloent-los com a sectors prioritaris en els plans de foment i impuls de l'ESS. En aquest estudi s'ha fet una proposta inicial a partir de la qual es pot començar a treballar.

- **Orientar l'ESS a créixer** per poder generar alternatives amplies i replicables que puguin competir amb les grans corporacions i començar a generar alternatives sòlides per a una societat post carboni. Per això cal treballar fomentant l'escalabilitat, la intercooperació, la transversalitat i multidimensionalitat. Re-apropiar-se de coneixement i pràctiques de l'economia convencional i perdre la "por" a créixer.

- **Treballar amb escales més grans més enllà de les ciutats** que integrin lo urbà i lo rural, i els sistemes i fluxes ecològics: les bio-regions.

- **Teixir aliances amb les polítiques públiques,** de manera que es fomentin models público-cooperatiu-comunitaris, contractació pública responsable, polítiques de foment de l'ESS i polítiques ecosocials.

- **Crear i/o millorar els indicadors ambientals** existents en el Pam a Pam i en el Balanç Social orientant-los als principals reptes i eixos estratègics per a la transició ecològica. En aquest treball es fa una proposta inicial d'indicador, ecoESS, que pot servir com a punt de partida.

- **Integrar tant la dimensió ecològica com la feminista en l'ESS com a eixos vertebradors** fonamental per transitar cap a models socioeconòmics centrats en la vida.
  En aquest sentit, destacar que cal:

    - Integrar el sector de les cures en els sectors estratègics per a la transició. Aquest no ha estat contemplat en aquest estudi.
    - Crear espais d'articulació dels col·lectius ecologistes i feministes de l'ESS per començar a treballar juntes per aquest canvi de paradigma en l'ESS.

- Fer de la **justícia ambiental** un element transversal, present en les accions d'enfortiment de la dimensió ecològica.

- **Recuperar les sobiranies:** Recuperar el control sobre el cicle complet dels processos productius a través de processos democràtics, no explotadors, universals, pel bé comú i en formes de propietat col·lectives

- **Recuperació de sabers tradicionals i ancestrals** que posen la vida i la natura al centre.

- Qüestionar-nos **el paper de les tecnologies**, aplicar el principi de suficiència i usar-les de forma instrumental per els canvis ecosocials.

- Crear espais i xarxes que promoguin la **intercooperació** de les iniciatives ambientals de l'ESS, per a que treballin de forma conjunta per a l'enfortiment de la dimensió ecològica de l'ESS.

Pel que fa propostes més concretes per cada un dels sectors estratègics poposats, una pinzellada de possibles idees i orientacions:

- *Energia*: Continuar potenciant el creixement del sector de les **renovables** i la **sobirania energètica.**

- *Mobilitat i transport Sostenible*: Promoure el subsector del **transport de mercancies, especialment en l'àmbit inter-urbà.** Promoure que le iniciatives de mobilitat elèctrica compartida arribin a més municipis de Catalunya. Començar a generar propostes de mobilitat des de l'ESS en l'àmbit del turisme.

- *Aigua*: Continuar treballant per la **remunicipalització de l'aigua** i per a crear models i espais de governança en la gestió d'aquest bé comú. Promoure iniciatives d'ESS orientades a la conservació i gestió dels ecosistemes fluvials a través d'acords de custòdia fluvial. I articular-se amb les iniciatives existents del tercer sector (i altres), que ja hi estan treballant.

- *Biodiversitat i Conservació*: Potenciar aquest sector de l'ESS com un sector reproductiu i **fonamental per a la vida.** Vincular-lo més a les iniciatives agroecològiques. Identificar les iniciatives que treballen per a la conservació i defensa dels ecosistemes i aproximar-los de l'ESS vinculant-los a espais i xarxes com: Xarxes Territorials de la XES; Pam a Pam, Balanç Social, etc.

- *Alimentació i agroecologia*: Treballar els **circuits curts** i la **distribució agroecològica**. Potenciar l'accessibilitat de l'alimentació agroecològica i el salt d'escala en les iniciatives de consum. Continuar treballant per la **sobirania alimentària.**
- *Economia Circular i producció Sostenible*: Fomentar el sector des d'una **perspectiva integral de la cadena de producció**, promoure l'articulació sectorial dels diferents àmbits (ex.tèxtil, mobles...).

- *Habitatge i Ciutats:* Son necessaries moltes més inicatives que integrin **l'arquitectura i urbanisme ecològic** en la seva activitat central que es complementin amb els projectes d'habitatge cooperatiu.

- *Cultura i Educació:* Fomentar especialment el subsector de la comunicació ambiental, que és on trobem menys iniciatives. I prioritzar el foment del **Consum Responsable** com a eix transversal i clau per transitar cap una societat basada en un model decreixentista i en el bon viure.

Per acabar, i tal com hem dit a a l'inici del projecte, aquest ha volgut ser una primera aproximació a la dimensió ecològica de l'ESS a Catalunya que pot esdevenir un punt de partida.

És important continuar, ampliar i aprofundir l'estudi, per: identificar les principals necessitats de cada un dels sectors estratègics per la transició ecològica; aprofundir en experiències concretes per extreure'n models i pràctiques que puguin ser replicables; analitzar com les polítiques públiques poden enfortir la dimensió ecològica de l'ESS; i identificar els principals reptes ecosocials de cada bioregió. Per d'aquesta manera poder establir un full de ruta per a que l'economia social i solidària sigui protagonista en la transició ecològica de Catalunya.

4. Bibliografia

Aigua és vida (2011). **Manifest Aigua és vida.** Disponible a:
www.aiguaesvida.org/sobre-aigua-es-vida/manifest/

Ajuntament de Barcelona (2018). **Pla Clima 2018-30.**
Disponible a:
http://lameva.barcelona.cat/barcelona-pel-clima/sites/default/files/documents/pla_clima_cat_maig_ok.pdf

Casadevante, J., Morán, N. i Prats, F. **Ciudades en movimiento. Avances y contradicciones de las políticas municipalistas ante las transiciones ecosociales.** Fundación Fuhem y Conama
Disponible a:
https://blogs.fuhem.es/forotransiciones/wp-content/uploads/sites/51/2018/11/CiudadesEnMov_WEB_PLIEGOS.pdf

Ecologistas en Acción y La Transicionera (2017). **Caminar sobre el abismo de los límites: Políticas ante la crisis ecológica, social y económica**. Disponible a:
https://www.ecologistasenaccion.org/wp-content/uploads/adjuntos-spip/pdf/informe-abismo-limites.pdf

Fundació Ent (2019). **L'economia socioambiental i solidària com a eina de conservació i valoració dels serveis ambientals dels ecosistemes**. Disponible a: www.ess-ecologica.cat

Garcia, J (2017). **L'Economia Solidaria en 100 paraules.** Ed. Icaria

Herrero, Y. (2012). **Perspectivas ecofeministas para la construcción de una economía compatible con una vida buena.** Sostenibilidad de la vida: Aportaciones desde la Economía Solidaria, Feminista y Ecológica de REAS EUSKADI

International Energy Agency - IEA (2016). **CO2 emissions from fuel combustion by sector in 2014, in CO2 Emissions from Fuel Combustion**, Disponible a: http://www.iea.org/publications/freepublica-tions/publication/co2-emissions-from-fuel-combustion-highlights-2016.html

IPCC (2014). **Climate change 2014: Mitigation of climate change. Agriculture, Forestry and Land Use** (AFOLU). (Vol. 3). Cambridge University Press. Disponible a: ww.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/wg3/ipcc_wg3_ar5_chapter11.pdf

International Energy Agency -IEA(2015). **Energy and Climate Change.** Disponible a: https://www.iea.org/ publications/freepublications/publication/WEO2015SpecialReportonEnergyandClimateChange.pdf

IPCC (2018). **GLOBAL WARMING OF 1.5 °C**. Disponible a: http://www.ipcc.ch/report/sr15/

Ivàlua (2016), **Estimació de la pobresa energètica a Ca-talunya**, Institut Català d'Avaluació de Polítiques Pú-bliques, disponible a: http://www.ivalua.cat/docu-ments/1/23_12_2016_13_02_37_Intermedi_wb2.pdf

Llei Catalana del Canvi Climàtic (LLEI 16/2017, de l'1 d'agost, del canvi climàtic). Disponible: https://www.parlament.cat/getdocie/11008582

Moviment per la Justícia Climàtica (2018). **"La Metròpolis de Barcelona cap a la Justícia Climàtica: Mesures per afrontar l'emergència climàtica"**.
Disponible a: http://marxapelclima.org/decaleg/

Nacions Unides (2015).**Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS)**
Disponible: ww.un.org/sustainabledevelopment/es/objetivos-de-desarrollo-sostenible/

O'Neill, D. Fanning, A., Lamb, W. , & Steinberger, J., (2018). **A good life for all within planetary boundaries.** Nature Sustainability. volume 1, pages88–95.

Plataforma per la Qualitat de l'Aire - PQA (2018). **Informe menys cotxes més salut.**
Disponible a: http://www.menyscotxesmessalut.org/img/dosier_cat.pdf

Pomar, A (2018). **Arran de Terra II. Indicadors de Sobirania Alimentària a Catalunya.** Disponible a**:**indicadors.arrandeterra.org

Prats, F., Herrero, Y. i Torrejo, A (2017). **La Gran Encrucijada: sobre la crisis ecosocial y el cambio de ciclo històrico**. Libros en Acción.

Raworth, K (2013). **Definir un espacio seguro y justo para la humanidad**- Informe anual Worldwatch Institute 2013: ¿és aún posible lograr la sostenibilidad? La situación del mundo 2013. Icaria-Fuhem

Rocksrom, J., Steffen, W. et al. (2009). **Planetary Boundaries: Exploring the Safe Operating Space for Humanity** . *Ecology and Society* **14**(2): 32. Disponible: http://www.ecologyandsociety.org/vol14/iss2/art32/

Steffen, W., Broadgate, W., Deutsch, L., Gaffney, O. & Ludwig, C. (2015). **The trajectory of the Anthropocene: The Great Acceleration**. The Anthropocene Review 2: 81-98.
Disponible a: https://favaretoufabc.files.wordpress.com/2013/06/2015-steffen-et-al-the-great-acceleration-1.pdf

Suriñach, R (2019.) **El paper de l'Economia Social i Solidaria en la Transició Ecològica, El Salto diàrio.** Disponible a: www.elsaltodiario.com/mecambio/que-papel-tiene-la-economia-solidaria-en-la-transicion-ecologica

Taibo, C. (2019). **Ante el colapso: Por la autogestión y por el apoyo mutuo.** Los Libros de la Catarata

Xarxa d'Economia Solidària (*2015*). **Proposta de Llei d'Economia Social i Solidària,** Barcelona

Xarxa d'Economia Solidària (2018). **Informe Mercat Social.** Disponible a: http://mercatsocial.xes.cat/ca/pdf-estat-mercat/

Xarxa d'Economia Solidària (2019). **La transició les renovables. Cap a una energía social i solidària**. Eines 4, Ed. Pol·len

Xarxa d'Economia Solidària (2018). **Manifest "Impulsem juntes el cooperativisme d'habitatge en cessió d'ús",** Sectorial d'Habitatge Cooperatiu i Transformador de la XES. Disponible:
ladinamofundacio.org/wp-content/uploads/2019/02/manifest.pdf

Xarxa per a la Sobirania Energètica, XSE (2018). **Tenim Energia: reptes de la transició cap a la sobirania energètica**. www.xse.cat/wp-content/uploads/2019/04/tenim-energiadef.pdf

WWF (2010). I**nforme Planeta Vivo 2010: Biodiversidad, biocapacidad y desarrollo**. Disponible a:
https://d80g3k8vowjyp.cloudfront.net/downloads/infoplanetavivo2010.pdf

WWF (2018). "I**nforme Planeta Vivo 2018: Apuntando más alto**". Disponible a:
http://awsassets.wwf.es/downloads/informe_planeta_vivo_2018.pdf